

ØF-rapport nr. 15/2004

**Om utvidelse av
ordningen
statsallmenninger
forvaltet som
bygdeallmenninger
(skog og virke)**

Av

Tor Arnesen

Østlandsforskning

er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med Oppland, Hedmark og Buskerud fylkeskommuner samt Kommunaldepartementet som stiftere, og har i dag 31 ansatte.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

Regional- og næringsforskning
Offentlig forvaltning og tjenesteyting

Østlandsforsknings viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter

ØF-rapport nr. 15/2004

**Om utvidelse av ordningen
statsallmenninger
forvaltet som bygdeallmenninger
(skog og virke)**

Av

Tor Arnesen

Tittel: Om utvidelse av ordningen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

Forfattere: Tor Arnesen

ØF-rapport nr.: 15/2004

ISBN nr.: 82-7356-549-1

Prosjektnummer: K204

Prosjektnavn: Evaluering av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)

Oppdragsgiver: Landbruksdepartementet

Prosjektleder: Tor Arnesen

Referat:
Forvaltning av statsallmenninger som bygdeallmenning hva angår skog og virke er en ordning det åpnes for i Lov om Statsallmenninger § 4-5. Det er i dag 8 statsallmenninger der skogsdrift og virkesrett forvaltes som bygdeallmenninger: Gjerdrum Statsallmenning og Ullensaker Statsallmenning i Akershus fylke, Øyer Statsallmenning, Fron Statsallmenning og Langmorkje Statsallmenning i Oppland fylke, Grønningen Statsallmenning Nord-Trøndelag fylke og to små allmenninger, Mo Statsallmenning i Troms fylke og Hafslo Statsallmenning i Hordaland fylke

Spørsmålet om denne allmenningsformen kom opp som en følge av spørsmål fra Stortinget om eventuelt å utvide denne forvaltningsformen til å omfatte flere allmenninger. Departementet ønsker å få vite mer om, bakgrunnen for opprettelse av forvaltningsformen, den økonomiske utviklingen, styrker og svakheter og fremtidsutsikter for forvaltningsformen. Konklusjonen i analysen er at vi ikke kan anbefale at denne forvaltningsformen utvides til å omfatte flere allmenninger.

Emneord: statsallmenninger, bygdeallmenninger, eiendomsrett, utmark, utmarksforvaltning

Dato: November 2004

Antall sider: 90

Pris: Kr 140,-

Utgiver: Østlandsforskning
Serviceboks
2626 Lillehammer
Telefon 61 26 57 00 Telefax 61 25 41 65
e-mail: post@ostforsk.no <http://www.ostforsk.no>
□ Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1.
Eksemplar fremstilling i strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Landbruksdepartementet.

Østlandsforskning takker allmenningene for verdifulle innspill under utarbeidelse av rapporten.

Vurderinger i rapporten er i sin helhet Østlandsforsknings ansvar.

Tor Arnesen
Forfatter

Ståle Størdal
Forskningsleder

Innholdsfortegnelse

1. Bakgrunn og spørsmål som skal behandles.....	7
2. Om de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)	9
3. Metode og datagrunnlag.....	13
3.1. Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som gruppe 14	
3.2. Sammenlinkningsgrunnlag	14
4. Eiendomshistorie og forvaltningsordninger	17
4.1. Grunneierskapet og fellesskapet	17
4.2. Utviklingen av eiendomsstrukturen og rettighetsordninger.....	19
4.2.1. Om skogen og den første allmenningsloven i 1857.....	20
4.2.2. En kompleks eiendomsstruktur. Bruksretter.	22
4.2.3. Hvor er allmenningene?.....	23
4.2.4. Noe mer om skogressursforvaltningen.	26
4.2.5. Dagens situasjon: utmarksressursene.....	26
5. Gjennomgang av de enkelte allmenningene	29
5.1. Akershus-allmenningene	29
5.1.1. Gjerdrum-allmenningen	30
5.1.2. Ullensaker-allmenningen	32
5.2. Allmenningene i Gudbrandsdalen.....	32
5.2.1. Øyer-allmenningen	33
5.2.2. Fron Statsallmenning.....	35
5.2.3. Langmorkje Statsallmenning	35
5.3. De øvrige statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – Trøndelag og Troms.....	40
5.3.1. Grønningen Statsallmenning	40
5.3.2. Mo Statsallmenning	41
6. Om fellestrekk i bakgrunnen for forvaltningsordningen.	43
6.1. "inntil videre"	44
7. Den økonomiske utviklingen for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).....	47
7.1. Spørsmålet	47
7.2. Endringer i utmarksområder og utvikling i skogbruksnæringa.....	47
7.3. Inntekter for den enkelte allmenning.....	48
7.4. Om tallmaterialet.....	50
7.5. Inntekter for allmenningene sett under ett.....	51

7.6.	Resultater	53
7.7.	Resultat og inntekter	55
7.8.	Investeringer	56
8.	Styrker og svakheter ved forvaltningsformen	59
8.1.	Ullensaker Statsalmenning	59
8.2.	Øyer Statsalmenning	60
8.3.	Langmorkje Statsalmenning	60
9.	Fremtidsutsiktene for allmenninger med denne typen forvaltningsform	63
9.1.	Fra noen midlertidig til flere permanent?	63
9.2.	100 år senere: underskuddsallmenninger snudd til overskuddsallmenninger	64
9.3.	Økonomi	65
9.4.	I dag: nye problemstillinger for forvaltning av utmark	66
9.5.	Hovedkonklusjon	68
9.6.	... videre	68
10.	Vedlegg	71
10.1.	Innledning – invitasjon til kommentarer	71
10.2.	Uttalelse fra Langmorkje Almenning	72
10.3.	Uttalelse fra Øyer Almenning	74
10.4.	Uttalelse fra Fron Almenning	75
10.5.	Uttalelse fra Gjerdrum Almenning	77
10.6.	Uttalelse fra Skogn og Grønningen Almenning	80
10.7.	Uttalelse fra Ullensaker Almenning	81
10.8.	Uttalelse fra Norsk Almenningsforbund	82
10.9.	Skjema sendt allmenningene	85

Figuroversikt

Figur 1: En del størrelsesforhold for 7 av de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog- og virkesrett).....	12
Figur 2: Utvikling i antall bruksretter for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virke) – for 7 av totalt 8 allmenninger. Faktiske tall og framskriving (regresjonslinje).....	23
Figur 4: Øyer Statsallmenning er primært en fjellallmenning - og det er da også denne siden ved allmenningen som presenterer seg på internett - slik åpner fjellstyret sin side på internett (http://www.fjellstyrene.no/oyer/)	34
Figur 5: Slik presenterer Langmorkje almenning seg på hjemmeside i dag (www.langmorkje.no). Langmorkje er både en fjellallmenning og en skogallmenning hvor skogressursene er utnyttet gjennom allmenningsbedrifter.	36
Figur 6: Den innbyrdes relative størrelsen mellom allmenningene målt i samlede driftsinntekter i 2003. Baserer seg på tall fra 7 av 8 allmenninger.....	50
Figur 7: Venstre akse og heltrukne linjer: Samlede driftsinntekter og inntekter som kan henføres til driftsinntekter fra skog og virke - begge per dekar produktiv skog og i faste kroner (2003=100). Høyre akse og prikket linje: Driftsinntekter fra skog sin andel av samlede driftsinntekter. Tall for 7 av 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger, sett under ett.	51
Figur 8: Figuren viser samlet resultat og resultat som bidrag fra skog og virke og utbetalte bruksrettsytelser - alle tall fordelt per daa produktiv skog og i faste kroner (2003=100) - for alle statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virke) under ett. Kilde: Basert på tall fra 6 av 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).	54
Figur 9: Viser årsresultatets prosentmessige andel av driftsinntektene – for henholdsvis de samlede inntekter og det samlede resultat, og det samme begrenset til skog- og virke-andelen av inntekter og resultat. Basert på tall fra 6 av 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger. Kilde: tall innhentet fra allmenningene.	55
Figur 10: Investering per dekar produktiv skog per år i to tisårperioder og så langt på 2000-tallet for 6 av 8 allmenninger under ett og i faste kroner (2003=100).	56

Tabelloversikt

Tabell 1: Oversikt over statsallmenninger som forvaltes etter lov om bygdeallmenninger (skog og virke)	10
Tabell 2: Viser en del sentrale tall for allmenningene på Romerike som er eller blir forvaltet som bygdeallmenninger.	29
Tabell 3: Oversikt over noen størrelsesforhold for allmenningene i Gudbrandsdalen som er eller blir forvaltet som bygdeallmenninger.	32
Tabell 4: Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).....	44

1. Bakgrunn og spørsmål som skal behandles

Forvaltning av statsallmenninger som bygdeallmenning er en ordning det åpnes for i Lov om Statsallmenninger § 4-5 – hvor det heter (utdrag): *"... Departementet kan bestemme at statsallmenning med hensyn til skogsdrift og virkesrett skal forvaltes og administreres etter de regler som gjelder for bygdeallmenninger ... "*. Vi kommer tilbake til denne lovgangsen senere i notatet, også i forhold til forskjeller mellom denne forvaltningsordningen, og hhv statsallmenning og bygdeallmenning.

Det er i dag 8 statsallmenninger der skogsdrift og virkesrett forvaltes som bygdeallmenninger. De 8 statsallmenningene er:

- o Gjerdrum Statsallmenning i Akershus fylke
- o Ullensaker Statsallmenning i Akershus fylke
- o Øyer Statsallmenning i Oppland fylke
- o Fron Statsallmenning i Oppland fylke
- o Langmorkje Statsallmenning i Oppland fylke
- o Grønningen Statsallmenning Nord-Trøndelag fylke
- o Mo Statsallmenning Troms fylke
- o Hafslo Statsallmenning i Hordaland fylke

Departementet ønsker å få vite mer om:

- o bakgrunnen for opprettelsen av denne forvaltningsformen
- o den økonomiske utviklingen i perioden i disse allmenningene, gjerne sammenlignet med tradisjonelle statsallmenninger og bygdeallmenninger¹
- o styrker og svakheter ved en slik forvaltningsform og evt. administrative problemstillinger
- o fremtidsutsiktene for allmenninger med denne typen forvaltningsform

¹ Denne ble senere endret som følge av prosjektets begrensede rammer – det er gjort en begrenset sammenlikning med et utvalg bygdeallmenninger, se kap 3.2 Sammenlinkningsgrunnlag, side 14. Dette vil i noen grad prege de konklusjoner som kan trekkes fra analysen, samtidig som det gir et grunnlag for å vurdere behovet for og utforming av supplerende analyser.

2. Om de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)

I Sør-Norge opp til og med Nord-Trøndelag er om lag

- 90% av arealet i privat eie,
- 8% allmenningsgrunn fordelt på 215 statsallmenninger hvor staten er grunneier og hvor bruksberettigede deler allmenningsretter med staten.
- 3% bygdeallmenninger fordelt på 60 allmenninger. Den enkelte allmenning er en selveid enhet hvor bruksberettigede i bygdelaget har alle allmenningsretter.

Allmenningene forvaltes etter allmenningslovene med eget lovverk for bygdeallmenninger og statsallmenninger (en for fjellområder og utmark uten skog og en for skogområder – 125 av statsallmenningene har produktiv skog, kun 2 allmenninger er rene fjellallmenninger).

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) forvaltes med forankring i en bestemmelse i § 4-5. (*overføring av statsallmenning til administrasjon som bygdeallmenning hva skogsdrift og virkesrett angår*) i Lov 1992-06-19 nr 60: Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene, hvor det heter:

"Departementet kan bestemme at statsallmenning med hensyn til skogsdrift og utøvelse av virkesrett skal forvaltes og administreres etter de regler som gjelder for bygdeallmenninger, jfr. lov av 19. juni 1992 nr. 59 om bygdeallmenninger kapittel 5 (red: som handler om virkesrett).

Før departementet treffer bestemmelse etter første ledd, må de virkesberettigede ved avstemning ha sluttet seg til ordningen med to tredjedels flertall av de avgitte stemmer.."

Tabell 1 viser en del grunnleggende data for de 8 statsallmenningene som er forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) og som er gjenstand for evaluering i dette arbeidet.

Tabell 1: Oversikt over statsallmenninger som forvaltes etter lov om bygdeallmenninger (skog og virke)

Oversikt over statsallmenninger som forvaltes etter lov om bygdeallmenninger (skog og virke)

	ant		Total areal	Prod skog	Bruksretter
Akershus - sum bygdeallmenninger	6		183460	156783	1638
herav statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger	1	Ullensaker Statsalmenning	13213	11141	543
	1	Gjerdrum Statsalmenning	30378	25729	180
deres relative andel	33 %		24 %	24 %	44 %
Hedmark - sum bygdeallmenninger	10		1154365	774106	2406
Oppland - sum bygdeallmenninger	22		4370766	833507	2543
herav statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger	1	Øyer Statsalmenning	439000	39567	293
	1	Fron Statsalmenning	133400	26583	670
	1	Langmorkje Statsalmenning	685900	110594	431
deres relative andel	14 %		29 %	21 %	55 %
Trøndelag - sum bygdeallmenninger	12		1079444	778231	4267
herav statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger	1	Grønningen Statsalmenning	46000	14500	117
deres relative andel	8 %		4 %	2 %	
Hordaland og Sogn og Fjordane - sum bygdeallmenninger	9		28100	9100	
herav statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger	1	Hafslo Statsalmenning	500	350	0
deres relative andel	11 %		2 %	4 %	
Troms - sum bygdeallmenninger	1		1340		
herav statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger	1	Mo Statsalmenning	1340	100	41
deres relative andel	100 %		100 %		
Sum alle allmenninger	60		6817475	2551727	10854
Sum statsallmenninger som forvaltes etter Lov om bygdeallmenninger	8		1303731	214064	2158
% -andel statsallmenningene utgjør av allmenninger som forvaltes etter Lov om bygdeallmenninger	13 %		19 %	8 %	20 %

Kilder: NoU1979:36 "Bygdeallmenningenes drift av skog og sagbruk m.v."
 NoU1985:32 "Revisjon av allmenningslovgivingen"
 Vevstad, A: "Saa skal almindig være" , Mesnali 1994

Tabellen foran viser areal fordelt på arealtall og bruksretter for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er i tabellen vist som andel av bygdeallmenninger. Som tabellen viser er det 60 bygdeallmenninger inkludert disse 8 som er statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

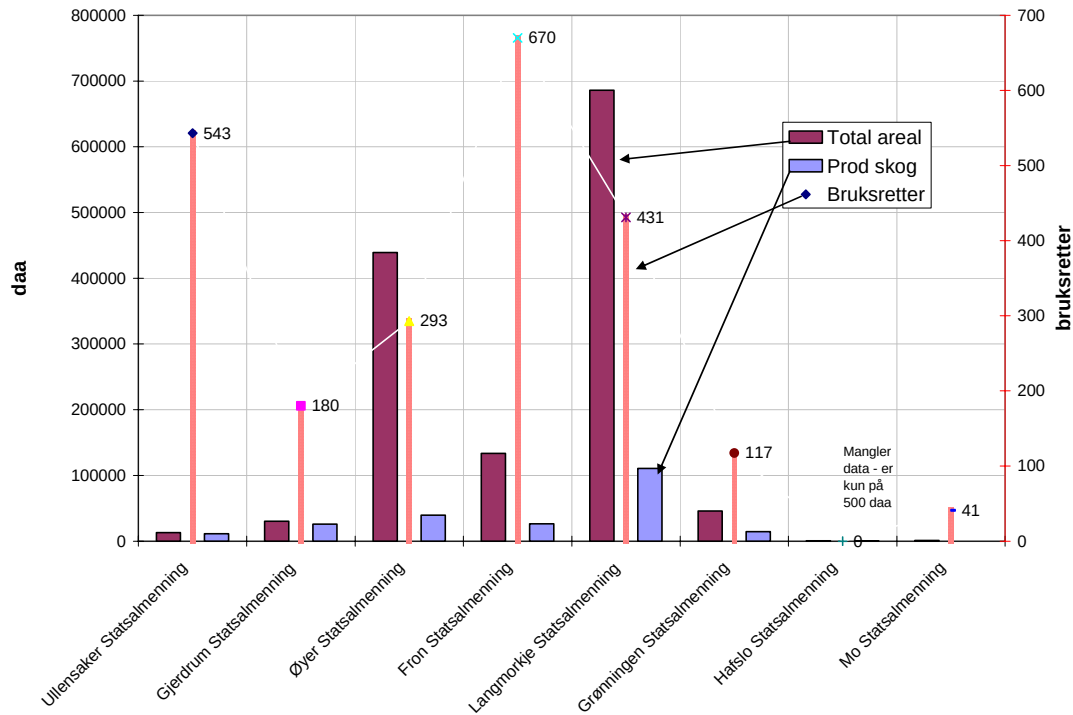
Samlet utgjør statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) 19% av det samlede arealet som er forvaltet under Lov om bygdeallmenninger (helt eller delvis - som for de 8), men kun 8% av det samlede produktive skogarealet .

Totalt er det tilordnet i underkant av 11000 bruksretter til bygdeallmenningene – "våre" 8 inklusive. I de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er til sammen 2158 bruksretter i 2003. Det utgjør 20% av de bruksretter som forvaltes helt eller delvis under Lov om bygdeallmenninger.

Den største statsallmenning forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er Langmorkje statsallmenning - både med hensyn til totalareal og produktivt skogareal. Den statsallmenningen forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) med flest bruksretter er Fron Statsallmenning, som arealmessig er av de minste allmenningene i utvalget.

Den minste allmenningen av de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er Hafslo Statsallmenning på kun 500 daa, hvorav 350 daa produktiv skog. Denne mangler vi data for i gjennomgangen av de 8.

Figur 1 gir en grafisk framstilling som illustrerer størrelsesforholdet mellom de 7 allmenningene.

Figur 1: En del størrelsesforhold for 7 av de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog- og virkesrett).

Som figuren viser er det ikke noe enhetlige trekk som springer en i øynene mellom statsallmenningene forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Langmorkje Statsallmenning og Øyer Statsallmenning er de største med til sammen 92% av arealet og 72% av det produktive skogsarealet for statsallmenninger forvaltes som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Disse to har imidlertid til sammen bare 1/3 av bruksrettene som hører inn under denne ordningen.

Øyer Statsallmenning og Langmorkje Statsallmenning har betydelige fjellområder. På samme måte er det med Fron Statsallmenning og Grønningen Statsallmenning som også har fjellområder av betydning – men i betydelig mindre omfang enn de to store. For statsallmenninger med betydelig areal som ikke er skog, er det i grunnen kun den produktive skogen som aktivt faller inn under ordningen. Dette kommer vi tilbake til.

Ullensaker og Gjerdrum er rene skogsallmenninger – og hele arealet i disse faller med andre ord inn under ordningen med statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

3. Metode og datagrunnlag

Framstillingen og vurderingene baserer seg på

- Spørreundersøkelse til statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger for så vidt det gjelder skog og virke. Spørreskjema følger som vedlegg. 7 av 8 allmenninger returnerte skjema. Bortfallet var Hafslo allmenning. Dette er en liten allmenning (se tabell 1) – og bortfallet anses som uten betydning for de samlede vurderingene i dette notatet.
- Ett intervju med sekretær og ett med leder i Norsk Allmenningsforbund.
- Ett intervju med daglig leder for Langmorkje Almenning
- Møte og drøfting med oppdragsgiver
- Dokumenter slik det framgår i fotnoter til teksten.

Et kommentarutkast av notatet er sendt til oppdragsgiver og til de 8 allmenningene for kontroll av faktaopplysninger og situasjonsbeskrivelse, og kommentarer til vurderinger og rapporten som helhet. Kommentarer fra:

- Langmorkje Almenning
- Øyer Almenning
- Fron Almenning
- Ullensaker Almenning
- Gjerdrum Statsalmenning
- Skogn og Grønningen Almenninger
- Norsk Allmenningsforbund

følger rapporten uavkortet som vedlegg. I et begrenset prosjekt som dette² er det svært viktig at kommentarene ses på både som en kritisk vurdering av evalueringens fra allmenningene selv, og som et innspill til en videre diskusjon om denne forvaltningsformen.

I tillegg til å følge rapporten som uavkortet vedlegg er kommentarene delvis innarbeidet i datagrunnlag og ØF's vurderinger så langt vårt skjønn tilsier. De endelige vurderingene hefter kun Østlandsforskning for.

² Evalueringsprosjektet har en samlet ramme på 70.000 kroner (eks. mva).

3.1. Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som gruppe

Som forrige kapittel viser er statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) uensartet som gruppe hva angår størrelse, aktivitet, og – som vi skal se i neste kapittel – historisk utvikling. I tillegg er det en liten gruppe.

Allmenningene er behandlet enkeltvis hva angår den historiske bakgrunnen for den enkelte allmenning, og det er gitt en generell beskrivelse av den enkelte allmenning. I tillegg er noen hovedtall for størrelse (arealtall, bruksretter) også gitt for den enkelte allmenning (forrige kapittel, tabell 1).

Hva angår behandlingen av den økonomiske situasjonen er dette i beskjeden grad gjort for den enkelte allmenning (kun inntektstall for å vise størrelsesforskjeller). For inntekter, resultater og investeringer og lignende er allmenningene behandlet som en gruppe, og viser utviklingstrender for gruppen som sådan. En kan berettiget stille spørsmål ved grunnlaget for og verdien av å behandle og omtale en så uensartet gruppe under ett. Det kan også være uklart hva trendene viser i forhold til situasjonen for den enkelte allmenning. Gjennomgående er tall for gruppen under ett enten brukket ned til informasjon per dekar skog (gjærne produktiv skog) eller tall for gruppen under ett er sammenliknet internt (eks gruppens samlede resultat i forhold til gruppens samlede driftsinntekter). Dette gjør at trendene som framkommer fra slike analyser vil være tungt farget av og representativ for situasjonen i de store allmenningene (særlig Langmorkje og Øyer – se Figur 1, side 12) og i mindre grad representativ for de små allmenningene (som Ullensaker, Gjerdrum og Haflso). Når vi har valgt å bruke slike trendtall er det fordi de har sin verdi i drøftingen av spørsmålet om det er fornuftig å bygge ut denne forvaltningsformen – statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – til å omfatte langt flere statsallmenninger.

3.2. Sammenlinkningsgrunnlag

Situasjonen for Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) kan beskrives isolert – som en situasjon for de 8 allmenningene det gjelder. Nå vil selvfølgelig deres utvikling også avspeile utviklingen i norsk skogbruk som sådan. Allikevel kan en beskrivelse av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) isolert gi informasjon om nettopp deres situasjon og ikke minst manøvreringsrom for å kompensere for fallende marginer i skognæringa. Dette er jo viktig for å ta stilling til om det er fornuftig å

utvide ordningen til å omfatte langt flere statsallmenninger, og for så vidt også for å ta stilling til behovet for å videreutvikle forvaltningsformen slik at den kan få flere bein å stå på. Det kan videre være forhold i den historiske utviklingen av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som tilsier at en uansett er kommet til et punkt hvor en endring er forventet eller rimelig. Som Tabell 5, side 44 viser, er flere vedtak om etableringen av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) gjort "inntil videre".

Når det er sagt har en isolert betraktning sine begrensinger. Dersom en skal vurdere om for eksempel statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) bør omgjøres (ved kjøp/salg eller på annen måte) til vanlig statsallmenning eller bygdeallmenning, vil det være behov for en sammenliknende analyse av situasjonen for statsallmenning og bygdeallmenning. Det er ikke mulig å gjennomføre innenfor rammen av dette evalueringsprosjektet².

I henhold til oppdraget for evalueringen var det etterspurt å sammenlikne statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) med andre allmenninger. Prosjektets begrensede ressurser tatt i betraktning, ble det tidelig avklart at det skulle gjøres et forsøk på å innhente data fra noen bygdeallmenninger som kunne danne et sammenlikningsgrunnlag i noen henseende. Dette vil uansett være en mer begrenset sammenlikning enn den som kreves ved en fullstendig sammenlikning mellom statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett), bygdeallmenning og statsallmenning.

Når man skal foreta en mer begrenset sammenlikning mellom statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) og bygdeallmenning vil det være avgjørende både hvor mange som er med, og hva som preger det som er med i sammenlikningen. Det ble trukket tilfeldig sendt ut spørreskjema til 9 bygdeallmenninger³ hvor de minste allmenningene er holdt utenfor. 6 besvarte spørreskjema, og 5 kan brukes i en sammenlikning. Det ble ikke gjennomført purringer⁴.

Neste tabell viser en noen data ved de 5 bygdeallmenningene som kan danne et sammenlikningsgrunnlag (dog med de forbehold som er drøftet under):

³ Ringsaker, Brandbu, Espedalen, Kvernå, Tingelstad, Strinden-Bøle, Oppdal, Lunner og Toten lodd 1B. Oppdal som også var med i sammenlikningen er en bygdeallmenning som ikke har produktiv skog, og som derfor ikke er særlig relevant i denne sammenheng. Vi har derfor tatt denne ut i denne sammenheng.

⁴ De ble gjennomført en purrerunde.

Tabell 2: Oversikt over bygdeallmenninger som brukes som referanse⁵

	Total areal daa	Prod skog Daa	Bruksretter Antall 2003
Brandbu Bygdeallmenning	58091	51636	423
Kvernå Bygdeallmenning	42820	19400	69
Tingelstad Bygdeallmenning	89264	63057	384
Lunner Bygdeallmenning	93663	80500	553
Toten Lodd 1 Bygdeallmenning	28101	26101	630
Sum referanseallmenninger	311939	240694	2059
Prosentandel i forhold til statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger	24 %	112 %	95 %

Referanseallmenningene har et samlet areal på om lag $\frac{1}{4}$ av arealet som statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har samlet. Derimot har referanseallmenningene om lag samme produktive skogareal og om lag samme antall bruksretter. Vi skal bruke dette som et referansegrunnlag, men det er viktig å være klar over svakhetene ved denne sammenlikningen:

- Også bygdeallmenning er svært forskjellige og det er problemer med å behandle dem som gruppe på samme måte som statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)
- De bygdeallmenninger som brukes til sammenlikning er i stor grad skogsallmenninger³, og bildet kan se annerledes ut dersom andre typer tas inn i sammenlikningen.
- 5 bygdeallmenninger som sammenlikning er et lite antall, og det bør ikke legges for stor vekt på det bilde disse kan generere på vegne av bygdeallmenninger som sådan. Det er viktig å forstå denne sammenlikningen som en indikasjon som for så vidt kan gi et bidrag til det bildet som tegnes, men som ikke bør tillegges avgjørende vekt i et resonnement.

⁵ NoU1979:36 "Bygdeallmenningenes drift av skog og sagbruk m.v." og NoU1985:32 "Revisjon av allmenningslovgivingen" (for arealtall) og spørreskjema for bruksretter.

4. Eiendomshistorie og forvaltningsordninger

Vi skal se på bakgrunnen for opprettelse av denne forvaltningsformen for de enkelte allmenningene, og deretter drøfte om det framtrer noe fellestrekk eller foreligger en felles begrunnelse for denne ordningen.

Men allerede før vi går inn på den historiske bakgrunnen for de enkelte allmenningene og spørsmålet om hvordan grunneierskapet og rettighets- og rettferdighetsordningene er fordelt på nettopp disse 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som her er i fokus, bør det legges et historisk bakteppe. Dette fordi i spørsmål om retten til grunn og arealbundne ressurser er historiske argumenter og avtaler viktig. Dokumentasjon som daterer seg langt tilbake i tid kan noen ganger ha stor betydning. Dette illustreres ved at tolkningen av dokumenter som kongeskjøtet fra 1666 til Joachim Irgens på krongodset i Nord-Norge og kongeskjøtet av 1761 til Johan Hvid på allmenningene i Nord-Troms, har vært sentrale for avgjørelser som er tatt i dag. Høyesteretts tolkning av skjøtet til Hvid ligger f. eks. til grunn når staten i Nord-Troms bare er tilkjent eiendomsrett til den grunn som seinere er kjøpt tilbake fra private eiere.

4.1. Grunneierskapet og fellesskapet

Innenfor nasjonalstatens forvaltningsapparat kan vi noe grovmasket se to distinkt forskjellige verdisett eller utgangspunkt med hensyn til å fordele goder og byrder, status og innflytelse, makt og tilgang og liknende. Utgangspunktet er henholdsvis **borgeren** og **eiendomsrettbesitteren**. Disse to, borgeren samt grunneieren og/eller bruksrettholder til annen manns grunn, er to utgangspunkt for sivilsamfunnets politiske, økonomiske og juridiske organisering. De kan plassere inn i to forvaltningstradisjoner. Vi vil kalle disse

- “det allmennpolitiske fellesskapet” eller rett og slett “fellesskapet”, og
- “besittere av eiendomsrett og/eller bruksretter til grunn” eller rett og slett “grunneierskapet”.

Fellesskapets forvaltningsmessige grep i forhold til areal, innenbærer en offentligrettslig beskjæring av privat eiendomsrett legitimert av allmenngode hensyn. Fellesskapet representerer i prinsippet alle på samme måte, på like fot. ‘Fellesskapet’ har territorialisert hele landet og er “åpen” (alle er borgere, og alle har i prinsippet en og bare en stemme). Fellesskapet eier ikke “sitt” areal, og har heller ikke bruksretter til grunn ut over det som måtte ligge i allemannsrett (ferdsel og noe høsting ol). Den generelle myndighetsutøvelsen

er offentligrettslig forankret gjennom forvaltningens kontroll med tiltak grunneier eller utbygger ønsker å iverksette, og med myndighet til å sikre allmenne interesser i arealbruk. Fellesskapets forhold til "sitt" areal er av en helt annen karakter enn grunneiers til sin grunn - og her snakker vi om de samme landområdene.

Men Norge er eiet. Grunneieres og bruksrettshaveres retter og rammer for disponering av egen og andres grunn og ressurser på denne (for eksempel beiteressurser, festeholdere med mer) er nedslagsfeltet for en egen forvaltningstradisjon: grunneierskapet. Begrep som 'grunn' og 'eiendom', som 'eiendomsutvikling', 'eiendomsforvaltning', 'bruksrett', 'eiendomsrett' med mer, hører i særlig grad til dette regimets "språkspill". Her har vi altså utmark som privat eiet grunn eller eiendom.

Eiendoms- og bruksretter til utmarksområdene er et privatrettslig anliggende. Grunneiere kan imidlertid være både private og offentlige, enkeltpersoner og kollektiver/organisasjoner. Grunneierskapet i utmark er selvfølgelig ikke privat i den forstand at det er det fellesskapet uvedkommende. Grunneierrettigheter og bruksrettigheter til grunn som ikke følger av eiendomsrett (feks i form av servitutter) er dels gitt og begrenset i privatrett, og dels offentligrettslig gjennom myndighetenes (forvaltningens) kontroll med tiltak grunneier eller utbygger ønsker å iverksette. Enkelt sagt kan vi si at de offentligrettslige forvaltningslovene gir myndighetene adgang til å forby eller regulere aktiviteter, til å ekspropriere grunn for gitte formål og ved å pålegge aktørene krav og retningslinjer til beslutningsprosesser.

Men hele Norge er eiet. Norge er eiet og det er selvfølgelig ikke noe suspekt eller udemokratisk i det. Poenget er at demokratiske verdisett er forskjellige i forhold til om vi refererer til fellesskapet eller grunneierskapet – og dette skifte er det viktig å være klar over. 'Grunneierskapet' dekker også hele landet. Eiendom er et privatrettslig anliggende hvor utgangspunktet er hvem som eier og hvem som har rett til ressurser fra land og vann. Mens borgerens rettigheter og plikter som borger i 'fellesskapet' er én og den samme for alle⁶, så er grunneierens rettigheter og plikter i 'grunneierskapet' avhengig av hvor mye grunn en eier eller hvilke bruksretter en har. Prinsipper for rettferdighet i utmark er strukket over en annen lest enn rettferdighet i fordeling av velferdsgoder og lignende.

Retter i utmark kan ha forskjellige rettslige grunnlag. Retten kan være en funksjon av grunneierretten, slik at man har rett fordi man eier grunnen. Men retten kan også være en begrenset rett til bruk av annen manns eiendom, slik at brukeren har rett på annen manns grunn enten alene eller sammen med grunneieren, eller eventuelt sammen med både

⁶ "En mann en stemme"

grunneieren og flere andre rettshavere. I viktige anliggender har vi og en situasjon hvor bruksrett er rimelig avklart, mens eiendomsrett er omstridt, og vi har anliggender hvor så vel eiendomsrett som bruksrett er omstridt. Et slikt anliggende finner vi i debatten om urfolks rettigheter i store deler av utmarka i Norge.

De to forvaltningstradisjonene - grunneierskapet og fellesskapet - er langt på vei uavhengige, med sine særegne tolkninger av sentrale begrep som rettferdighet og betingelser for innflytelse osv. Slik har det ikke alltid vært, om vi ser historisk på det. Som en illustrasjon kan vi trekke fram at i perioden etter 1814 var borgerrettene (som å kunne avgi stemme ved Stortingsvalg) knyttet til eiendom (samt at embedsmenn hadde stemmerett i kraft av sin stilling), og grunneierskapet var således i en periode en forutsetning for deltakelse i sentrale funksjoner i det politiske fellesskapet⁷.

4.2. Utviklingen av eiendomsstrukturen og rettighetsordninger

Fra middelalderen var stort sett norske bønder leilendinger. Fra midten av 1700-tallet og framover starter en prosess hvor bøndene, gjennom oppkjøp, ble eiere av bruket eller deler av dette som i sin tur kunne bli delt. Antallet småbruk økte på denne måten meget sterkt inn mot første halvdel av 1900-tallet. Slike transaksjoner medførte ikke nødvendigvis at brukseieren ble eneeier av alle ressursene og arealene som bruket hadde tilgang til, og som inngikk i driften. De areal (typisk innmark) og ressurser som det var hensiktsmessig å eie individuelt ble delt fysisk. Resten ble beholdt eller etablert som fellesskap (forskjellige typer sameie og allmenninger). Den produktive skogen, og da er vi i utmarka, ble teigdelt og fordelt (gjørne mange teiger på et bruk). I dag eies om lag 2/3 av skogarealene av eiere av gardsbruk.

Jaktrett fulgte og følger eierrett, men ble drevet og drives som en fellesressurs av praktiske årsaker.

⁷ Den moderne statens omslutning av utmark utgjør ikke den eneste formen for å regulere et folks retter til og forvaltning av land og vann. Alternative konstruksjoner i sammenheng med den fenno-skandinaviske halvøy finnes blant annet i samiske livsformer, det samiske folk og den samiske nasjon. Her er det nok å peke på at den tradisjonelle samiske livsformen kan karakteriseres som halv-nomadisk bygget omkring siida-organiseringen for fordeling retter og plikter og forvaltning av ressurser i utmark. Dette utgjør en ikke-statlig, men like fullt nasjonal organisering av et folk. Fordi den, av flere grunner, i liten grad var forenlig med nasjonalstatens kolonialisering, organisering og konstruksjon av utmarka - og da i forhold til så vel grunneierskapet som fellesskapet - ble den tilsidesatt, og søkt avvirket gjennom en hardhendt integreringspolitikk gjennom en lang periode langt inn på 1900-tallet. Selve siida-organiseringen ble i praksis umuliggjort eller i alle fall undergravet gjennom reindriftslovgivingen som vokste fram på 30-tallet.

Beiterett ble gjerne (og er gjerne fremdeles) løst som en fellesrett, gjerne rettslig sikret gjennom servitutter. Både beite og grunn kan være sameie, eller grunn kan være delt, mens beite er en sameiet bruksrett. Mot fjellet og i seterregionene var det vanlig at rettighetsstrukturen ble dominert av sameie av store arealenheter. Selve setervollene kan være brukseiet, men beite og jakta og andre ressurser er sameiet. Sameieandeler er fulle eiendomsretter, mens servitutter er en positivt avgrenset bruksrett. Sameieandeler og servitutter følger garden ved eierskifte eller ved panting ol.

Allmenninger er en tredje kategori som fulgte og følger bruket. Et særegent og viktig trekk med allmenningsretter er at de kan falle bort dersom bruket opphører å være en aktiv driftsenhet. Når nå primærnæringene er i kontraksjon mht antall deltakere, blir det også færre bruksberettigede. Færre bruksberettigede betyr færre som får del i de verdier som skapes og fordeles i allmenningene. På et tidspunkt blir dette et legitimitetsproblem.

Allmenningsretter ble særlig etablert innover høyfjellet, i tillegg til at vi flere steder i sør fikk etablert tildels store sameier⁸. Det er også i høyfjellet vi finner statsallmenningene - under kommer vi tilbake til hvordan disse ble grensesatt på 1900-tallet. Dette er områder som fra gammelt har ligget som felles bruksområder for hele bygdelag - i utgangspunktet rent funksjonelt avgrenset gjerne gjennom beitelandskapets topografiske strukturer som "naturlig" avgrenset et område for et visst formål. Staten har her grunnbokshjemmel, men bygdelagets posisjon og brukenes rettigheter er sentral i allmenningsrettene.

4.2.1. Om skogen og den første allmenningsloven i 1857

Da sagbruksdriften fra ca 1530 kom i gang i vårt land, ble etter hvert skogen en interessant ressurs. Den ble enkelte steder gjenstand for en alt for sterk utnyttning, som mange fryktet ville føre til skogenes ruin⁹. Det ble nedsatt offentlige kommisjoner, som avga uttalelser om skogenes tilstand.

Ifølge en skog- og sagkommisjon av 1724 var skogtilstanden i flere østlandsbygder meget slett. Den miserable tilstand skogen angivelig befant seg i, førte til restriksjoner på hogsten. De første forstmesterne ble ansatt i 1850⁹ og i siste halvdel av forrige århundre ble viktige for skogskjøtselen. Forstvesenet ble etablert i 1857.

⁸ En periode fantes også enkelte privatallmenninger, dvs en allmenning hvor eiendomsretten tilligger færre enn halvparten av de jordbrukseiendommer som fra gammel tid har bruksrett i allmenningen. I dag finnes et lite fåtall privatallmenninger.

⁹ Børset, O. og Frivold, L.H. "Skogskjøtsel" – se <http://www.nlh.no/pfp/html-litt/SKogS1.htm>

Den første allmenningsloven ble vedtatt 12. oktober 1857, og denne bestemte at det skulle nedsettes allmenningsstyre rekruttert av og blant de bruksberettigede, samt styrets kompetanseområde. Til dette hørte forvaltning av bruksrettighetene. Den første allmenningsloven var altså motivert av skoghensyn. Siste halvdel av 1840-tallet var staten involvert i flere prosesser som hadde som siktemål å selge allmenninger til de bruksberettigede. Bakgrunnen for dette var at flere allmenninger var dårlig skjøttet skogfaglig sett, og det var en tilslutning til ideen om at dersom bruker og eier var samme person(er) så ville dette garantere en bedre skogskjøtsel. Av forskjellige grunner var det få statsallmenninger som ble solgt – en del av de grunnen vil vi møte i gjennomgangen av de enkelte statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Det var derfor behov for å utvikle andre instrumenter – slik staten så det – for å bedre skogskjøtsel i statsallmenningene. Dette kommer til uttrykk i dokumenter som behandler saker om salg av statsallmenning på den tiden loven ble besluttet. I saken om salg av Langmorkje Statsallmenning – som vi kommer tilbake til i mer detalj senere - heter det blant annet i et dokument:

*"Da det ved de i den senere Tid foretagne Undersøgelser angaaende Skovvæsenet her i Landet maa ansees godtgjort at den Fremgangsmaade man hidtil har befulgt, for så vidt mulig at redde Statsalmindingerne fra Ødeleggelse, nærmelig at selge dem til de Brugsberettigede ... ikke de fleste tilfeller ikke lader Maalet, anser Deptet det retteste at Underhandlingerne angaaende overdragelse av de endnu ikke solgte Statsalmindinger stilles i bero, inntil der maatte gives Leilighed til at lade undersøke av en Forstkyndig, og til at erholde denne Formening om, hvorledes der med hver enkelt bør forholdes"*¹⁰

Denne politikken og den endringen i politikken fra salg til allmenningslov er viktig å ha i mente. Dette skifte fra salg for å unngå en "allmenningsressursers tragedie"¹¹ til lovgiving for å unngå denne gjør at statens holdning til skogskjøtsel endret seg medio 1850 – og at saker om salg som ikke var behandlet og ferdigført før denne tid, ble stilt i bero.

Den første skogloven kom i 1863.

¹⁰ Sitert i Fritsvold et al 1999 – se Fotnote 17

¹¹ Områder og ressurser som historisk utvikler seg historisk sett som en form for "første mann til mølla", har et potensial for å utvikle seg i retning av det som i teoriene om naturressursforvaltning kalles for de frie fellesressursenes tragedie, mer kjent som "allmenningens tragedie". En tenkt situasjon som er slik at om en bruker lot ei gran stå, har den ingen verdi for brukeren som risikerer at andre fritt kan komme og ta grana. Da er det ikke relevant å beregne hva stokken er verdt i dag, i forhold til si om 10 år. Da ville det lønne seg for en bruker, og for enhver annen, å høste grana selv om en kun fikk igjen for drifta. En slik situasjon vil føre til at mange investerer i å ta ut skog med et stadig fallende utbytte. Dette kan lett kan ende i et sammenbrudd i den ressursen alle har tilgang til. Det er dette som kalles "allmenningens tragedie", og som både salg av ressursene til bruker og alternativt allmenningslovene er et botemiddel mot.

4.2.2. En kompleks eiendomsstruktur. Bruksretter.

Gjennom hele denne utviklingen oppsto, og da altså i første rekke i Sør-Norge, en eiendomsstruktur og rettighetsstruktur i utmark som i dag framstår som kompleks. På den annen side førte dette til en form for opprydning og en fordeling av rettigheter til grunn og ressurser i utmark som knyttet ressursene og rettighetene til gardsbruk. For allmenningene munnet dette på 70- og 80-tallet ut i allmenningslover, i Norge nord for Nord-Trøndelag i at staten tok så godt som alle retter.

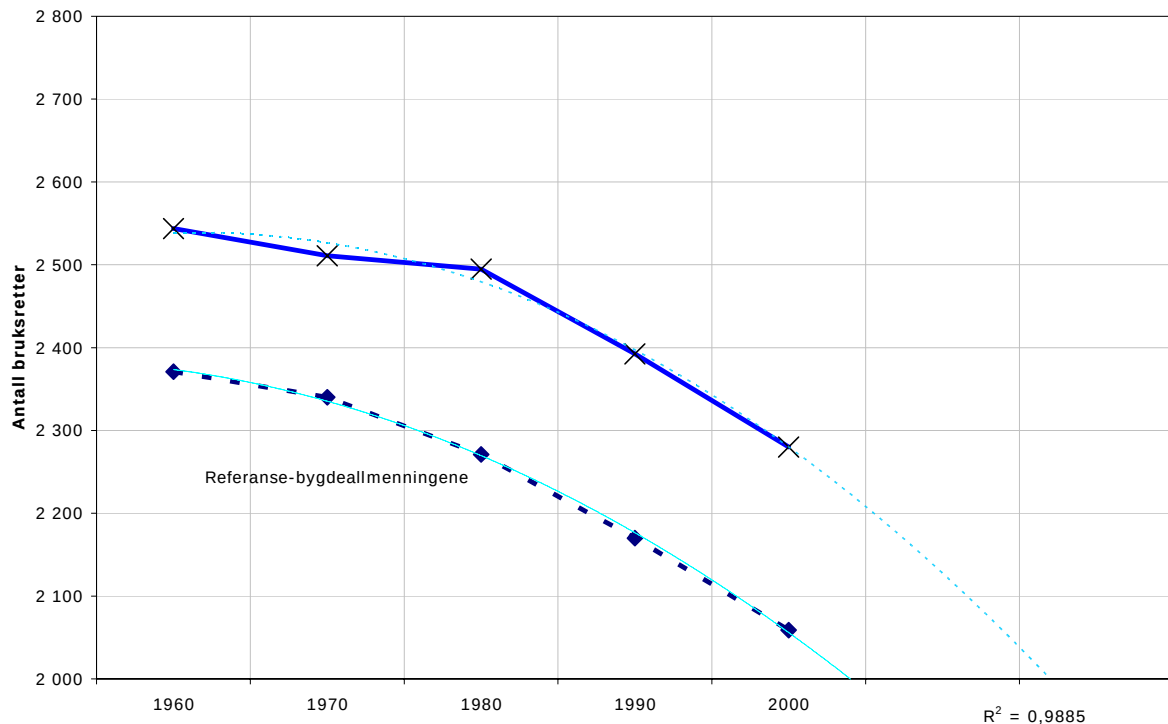
Vi har i dag to hovedlover for allmenninger:

1. Lov om statsallmenninger, som har to hovedlovverk:
 - a. Lov om utnyttning av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova).
 - b. Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene.
2. Lov om bygdeallmenninger.

Rettighetsstrukturen i allmenninger i utmarka i sør er knyttet til gardsbruk (og ikke personer), og altså primær-produktiv virksomhet. Bruksretten i en allmenning var, og er, etter dagens allmenningslov knyttet til jordbrukseiendommer innen de bygdelag som fra gammel tid hadde utøvd en slik rett i allmenningen. Bestemmelsene er knyttet til at eiendommen skal ha en bebyggelse, et areal og en virksomhet som gir karakter av jordbruk.

Gjennom utviklingsprosessen ble arealene fordelt på svært mange enheter og sikret seg dermed en bred folkelig forankring. Det var rett og slett mange som hadde en eierandel i landet.

Med strukturuomleggingen i landbruket endret og ender dette seg både på den måten at aktive gardsbruk er på vesentlig færre hender, og på den måten at ikke-aktive gardsbruk er eiet av ikke-bønder. Dette gir seg blant annet uttrykk i at antallet bruksretter i allmenningene reduseres, noe som også er tilfelle for de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som er gjenstand for evaluering i dette arbeidet. Det gjelder i på samme måte for bygdeallmenninger generelt – slike utviklingen referanseutvalget viser. Dette er illustrert i neste figur.

Figur 2: Utvikling i antall bruksretter for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virke) – for 7 av totalt 8 allmenninger (heltrukket linje) og for de 5 bygdeallmenningene som er brukt som referanse (stiplet linje). Faktiske tall og framskriving (regresjonslinje).

Figuren gir også en indikasjon på at utviklingen i statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er helt parallell med utviklingen i bygdeallmenninger for øvrig – utviklingen i referanseutvalget (om referanseutvalget, se kap 3.2, side 14) er helt parallell med utviklingen i statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Slik sett er utviklingen felles for allmenningsinstituttet som sådan, og en avspeiling av utviklingen i landbruket generelt.

4.2.3. Hvor er allmenningene?

Hvor er allmenningene, og når ble det avklart? Nok en gang overrasker historien med at en avklaring skjedde såpass nylig, på grensen til å ha skjedd i samtiden.

Som vi har sett foregikk betydelige endringer i bruksstrukturen fra 1600-tallet og fremover.

Utover 1600-tallet solgte Kongen utmarksområder både til bruksberettigede / bygdelag og til utenforstående privatpersoner. Eiendommene som ble solgt til privatpersoner ble - som vi har beskrevet foran - skiftet, og rettigheter delt mellom de bruksberettigede og kjøper. På

denne måten oppstod bygdeallmenninger. Utmarksområder som ikke ble solgt fikk betegnelsen kongeallmenninger. Etter hvert som kongemakten ble svekket, og den moderne stat vokste fram, ble områdene hetende statsallmenning¹². Slik sett kan vi si at statsallmenningene og bygdeallmenningene har samme opprinnelse, men ulik transaksjonshistorie.

Skogsdriften i utmark var den første virksomheten som ble underlagt nærmere reguleringer, slik vi har beskrevet foran. En betydelig eksport av tømmer og trelast til raskt voksende byer og økonomier i Europa medførte nærmest en rasing av store skogområder i store deler av landet. Dette ble rimelig nok, og etter hvert, sett på som et problem, og det politiske tilsvaret var å regulere skogsdriften gjennom lovverket. Da det var liten vilje til å gripe inn i de private skogeierens rettigheter, var det virksomheten i allmenningsskogene som ble regulert i lovverket. Et forvaltningsapparat innenfor denne sektoren vokste, som tidligere sagt fram utover siste halvdel av 1800-tallet.

Det var først på begynnelsen av 1900-tallet, med et økende antall gårder og bedre kommunikasjonsmuligheter, at bruken av allmenningene hadde fått et slikt omfang at det ble nødvendig å regulere bruken av vilt- og fiskeressursene og de jordbrukstilknyttede bruksrettene.

Høyfjellskommisjonen ble, som et svar på dette, opprettet ved kgl res 11.6.1908. Den var en særdomstol med mandat til ved kjennelse å fastsette grensene mellom statens grunn og tilstøtende grunneiendommer. Domstolen dømte videre i saker om eiendomsrett og bruksrett mellom det offentlige og andre. Kommisjonens hovedoppgave ble å fastlegge grensene for statsallmenningene, geografisk betydde det at hovedarbeidet ble gjort i å fastlegge en rettstilstand i Sør-Norge. Høyfjellskommisjonen behandlet i praksis ikke felter i Nordland og Troms. Kommisjonen var operativ fram til 1953.

Arbeidet med fjelloven av 1920 ble startet opp med etablering av Fjellovkomiteen av 1912. Den fremla sin innstilling i 1916. Fjellovkomiteen søkte å få til regulering av bruksforholdene og gikk inn for at fjellbygdene skulle gis økonomiske muligheter ved å utnytte høyfjellets "lunner og herligheter", også gjennom adgang til bortleie.

"Som man av de anførte uttalelser vil se, raader der fuld enighet om, at de nuværende forhold er uholdbare, og at noget maa gøres for at skaffe fjeldbyggerne mere

¹² Borgnes 2003: " Statsallmenninger og fjellstyreforvaltning" – se http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2003-3/art/Borgnes_utmark_3_2003.htm

raadighet over og derigjennem større indtægter av høifjeldet." (Sitat fra utvalgets innstilling – hentet fra Borgnes 2003; se fotnote 12)

Den første Fjelloven ble så vedtatt i 1920 og ble stående uten vesentlige endringer fram til 1975. Det ble med loven av 1920 etablert fjellstyrer i Sør- og Midt-Norge.

Fjelloven av 1920 inneholdt regler for allmenningsbruken som etter hvert kom på kant med nye driftsformer og -teknologi. Etter hvert ble flere av reglene uaktuelle og loven dårlig egnet til å regulere den nye driften. I 1965 ble det så etablert en ny fjellovkomité som framla sin innstilling i 1969. Etter at saken to ganger var framlagt for Stortinget ble ny lov vedtatt i 1975. Denne medførte vesentlige endringer i det tradisjonelle synet på allmenningsretten.

Et viktig prinsipp i fjelloven er at inntekter fra virksomhet i statsallmenningene skal tilkomme lokalsamfunnet.

Fjelloven av 1975 innebar en var en tilpasning av regelverket slik at det blir gitt rom for en tidsmessig utvikling av bruksrettene. Bruksrettene skal kunne nyttes i samsvar med rasjonell bruk etter "tida og tilhøva". Bruksrettene innhold er ikke fastlagt i fjelloven, og bruksrettene er heller ikke låst til en bestemt tilstand.

Fjelloven har kun sitt virkeområde fra Nord-Trøndelag og sørover. Utvalget for statseiendom i Nordland og Troms – gjerne kjent som "Nord-Norge-utvalget" - ble oppnevnt ved kgl res 11.6.1971. Dette var et rådgivende utvalg, som i praksis var operativt fram til 1980. Det skjedde mao lite faktisk avklaring på 70-tallet i nord. I denne perioden avleverte de innstillinger for sju grunnområder, publisert som NoU'er. Mandatet var å komme med tilrådninger om grensene for statsgrunn og for bruksrett på statsgrunn.

I 1985 ble så Lov om utmarkskommisjonen for Nordland og Troms vedtatt, og ved kgl res av 17.01.1986 ble Utmarkskommisjonen for Nordland og Troms opprettet. Formålet er "å ordne rettsforholdene mellom staten og andre vedrørende høyfjellsområder". Kommisjonen kan ved dom fastslå om staten er eier av arealer, fastsette eiendomsgrenser og bruksretter på statens grunn. Kommisjonen har særordninger for anke, med anke direkte til Høyesterett. Kommisjonen har fem faste medlemmer, hvorav tre medlemmer med samme kvalifikasjoner som høyesterettsdommere. Kommisjonens leder skal være en av disse. Lederstillingen er ingen hovedstilling. 2 medlemmer skal være leddommere.

Som vi kan se er Utmarkskommisjon for Nordland og Troms sitt arbeid en fortsettelse av det som ble påbegynt i 1908 i Sør-Norge av Høyfjellskommisjonen, og fortsatt av

allmenningskommisjonene i Trøndelag og av Nord-Norge-utvalget. Utviklingen i nord er mao om lag 100 år forsinket i forhold til utviklingen i sør på dette punktet.

Et av de prinsipielle tvistespørsmålene var og er om det hvilte/hviler bruksrettigheter av allmenningsrettslig karakter på statens grunn i Nord-Norge. Dette spørsmålet er avklart i sør, med innføringen av allmenningslovene (Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene. - en videreutvikling av lovverk fra 1965, i sin nåværende form fra 1992, og Lov om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjellova) fra 1975).

4.2.4. Noe mer om skogressursforvaltningen.

Skogkontoret/ Skogdirektoratet og Opplysningsvesenets fond 1900-1951 fikk ved opprettelsen sitt saksområde, dels fra Skogdirektøren under Indredepartementet og dels fra 1. indrekontor i Indredepartementet. Saksområdet omfattet statens skogeiendommer, skogvesenet i sin alminnelighet, skogbruksundervisning, allmenninger, vernskogregler og diverse andre regler og vedtekter. Ellers hørte jakt, statens jord i Finnmark og torvvesenet med. I perioden 1909-1918 hørte også konsesjonssaker under kontoret, og i 1940 fikk det ansvaret for driften av Opplysningsvesenets fonds skoger. Tiltak til skogreising og skogkultur kom til etter hvert. Skogkontoret besto som en enhet til 1951. Da ble det delt i tre. I tillegg ble det opprettet et juridisk kontor og et regnskapskontor i Skogdirektoratet. Det offentlige skogvesen 1951-1957 fikk ansvaret for forvaltningen av statens skoger, Opplysningsvesenets fonds skoger, statens jord i Finnmark, allmenninger, lovgivning vedrørende allmenninger og skogbruk og statens skogtaksasjon.

I 1957 ble Direktoratet for statens skoger (senere Statskog) opprettet som et frittstående direktorat utenfor departementet. Det fikk så godt som hele saksområdet til Det offentlige skogvesen og deler av saksområdene til andre kontorer.

4.2.5. Dagens situasjon: utmarksressursene

Som denne gjennomgangen har vist var det bruksrettighetene i allmenningen som hadde verdi av betydning i næringsmessig sammenheng. Rettighetene la et grunnlag for en jordbruk etter tidens krav og behov. Prisen på arbeidskraft var lav, slik at både seterdrift og uttak av virke kunne gjøres av den enkelte driftsenhet med tilfredsstillende effektivitet og rasjonalitet. I dag er situasjonen en annen, både i forhold til utnyttelse av skog og utmarksressurser knyttet til beite, jakt, fiske og sankning.

For skogen del har prisutviklingen på tømmer medført at bruksrettens betydning er svekket som en direkte inntektskilde. På den annen side gir ny næringsvirksomhet knyttet til bortbygging av eiendom for fritidsformål og turisme, innkassering av fallinntekter og lignende, grunneier mer betydelige inntekter.

Det er denne endrede situasjonen vi må komme tilbake til når statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som forvaltningsordning skal drøftes.

5. Gjennomgang av de enkelte allmenningene

Det er grunn til å nevne at det på 1800-tallet ble etablert en rekke kommisjoner og utvalg som behandlet forholdet mellom statseiendom og privateiendom:

- Røroskommisjonen av 1875,
- Gudbrandsdalskommisjonen av 1874 nedsatt for å undersøke statsallmenningene – rapport forelå i 1884
- flere utvalg som behandlet allmenningsspørsmål i Trøndelag og
- salg av rydningsplasser og parseller i Nord-Norge.

Etter denne gjennomgangen av de bredere utviklingstrekk i eiendomshistorien og utviklingen av forvaltningsordninger, skal vi se på bakgrunnen mer spesifikt for den enkelte statsallmenning forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

5.1. Akershus-allmenningene

Som Tabell 1 viser er to statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) i Akershus fylke. Disse er del av det som gjerne kalles for Romeriksallmenningen. Disse består av fire bygdeallmenninger og to statsallmenninger, som altså er statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

		Tot.areal (da)	Prod skog (da)	Bruksretter
Eidsvoll	Bygdeallmenning**	54800	47100	347
Bjerke	Bygdeallmenning**	28000	24600	216
Holter	Bygdeallmenning**	29500	24400	115
Nannestad	Bygdeallmenning**	28100	23800	186
Gjerdrum	Statsallmenning*	30378	25729	180
Ullensaker	Statsallmenning*	13213	11141	543
Sum	Total	183991	156770	1587
Sum	Statsallmenning*	43591	36870	723
Andel	Statsallmenning	24 %	24 %	46 %
Kilde: * NoU 1985:32 Revisjon av almenningslovgivingen *Oppdaterte opplysninger fra allmenningene **Vevstad, A: "Saa skal almindig være", Mesnali 1994				

Tabell 3: Viser en del sentrale tall for allmenningene på Romerike som er eller blir forvaltet som bygdeallmenninger.

Romeriksalmenningene er langt på vei rene skogsallmenninger, slik det også framgår av tabellen og av Figur 1. Likevel har statsallmenningene egne fjellstyrer. Som tabellen viser har statsallmenningene ca 1/4 av arealet som Romeriksalmenningene disponerer, og nær ½-parten av alle med bruksrettene til allmenninger i regionen.

Bjerke, Holter og Nannestad bygdeallmenninger har felles bestyrer.

5.1.1. Gjerdrum-allmenningen

Gjerdrum, med Ask som administrasjonssenter, ligger ca. 3 mil nord for Oslo. Gjerdrum Statsalmenning, som omfatter over 1/3 av kommunens areal motsvarende ca. 30000 dekar, hvorav 25000 daa er produktiv skog.

Gjerdrum Statsalmenning har alltid vært statsallmenning (eller tidligere kongeallmenning). I en periode på slutten av 1700-tallet ble allmenningen holdt for å være bygdeallmenning av kongens mann Holzførster Køster – men det var visstnok fordi allmenningen iht til Køster ikke hadde noen verdi fordi den ikke engang produserte nok "brendeved" til bygdas folk¹³. I 1780 kom var det forslag om at allmuen – dvs bygdefolket - skulle overta allmenningen mot et vederlag, men det kom ikke til noen ordning den gang. På midten av 1800-tallet var

Gjerdrum Almennning
Velkommen til våre hjemmesider

Bygda Gjerdrum, med Ask som administrasjonssenter, ligger ca. 3 mil nord for Oslo. Gjerdrum Statsalmenning, som omfatter over 1/3 av kommunens areal motsvarende ca. 30 000 dekar, representerer en betydelig ressurs for bygda og dens innbyggere.

Gjerdrum Almennning henter en stor del av sine inntekter fra det moderne høvleriet på Harasletta, som ligger like ved Gjermåa der den møter bebyggelsen på sin vei fra Romeriksåsene mot Leira. Høvleriets spesialitet er innvendige paneler i gran og furu, hvor råvarene i vesentlig grad hentes fra egen skog. Virksomheten driver også med vanlig utsalg av alt i trelast og byggevarer for industri- og boligmarked.

Almenningen ligger i sin helhet innenfor det som er definert som Oslomarka, og all aktivitet i skogen drives derfor i henhold til de gjeldende "Markaforskriftene".

© Gjerdrum Almennning, 2022 Gjerdrum

Tlf.: 63 99 04 37 Fax: 63 99 00 16
E-mail : geall@online.no

Web-design : SportSoft [E-mail](#)

Link til : [Gjerdrumsnett!](#)

Link til : [Gjerdrum kommune](#)

Meny:

- Høvleri - Trelastutsalg
- Skogbruk
- Kart
- Andre forvaltningsområder
- Friluftsliv
- Organisasjon
- Utleielokaler

Figur 3: Presentasjon av allmenningen på åpningsside på internett

allmenningen uthogget av flere grunner – mellom annet fordi Hakadal Jernverk hadde bruksrett i allmenningen fram til nedleggelse, rundt 1820.

I 1854 ble det fremmet en kgl proposisjon om salg av Gjerdrum Almenning med den politiske begrunnelse at forvaltning av skogen ville bli bedre når samme personer eide og brukte ressursene. Men de bruksberettigede ble ikke enige innbyrdes, og salget ble ikke noe av. I 1858 ble det bestemt at staten skulle beholde de usolgte allmenninger – noe som da medførte at Gjerdrum ble statsallmenning. Allmenningen ble da fredet for hogst, og først fra 1885 ble hogsten igjen opptatt. I dag avvirkes ca 5000 m³ årlig.

I 1939 bestemte Landbruksdepartementet i medhold av skoglovens §52 at allmenningen "inntil videre" skulle forvaltes som en bygdeallmenning hva angår skog og virkesuttak.

Allmenningen driver sag og høvleri og senest i 1999 ble det investert for om lag 2 mill. i moderniseringen av høvleriet.

Almenningen, og spesielt de områder som ligger nærmest bebyggelsen, er mye benyttet til beitemark for husdyr. I 2001 ble det sluppet 144 storfe og 682 sauer på beite. Således er også skogen her "matfat" for beitenæringa. Beite, sammen med jakt og fiske, administreres gjennom Fjellstyret.

Almenningen har gjennom årene gitt tilskudd fra allmenningskassa til allmennyttige formål i kommunen. Eksempelvis har i 1999 har Gjerdrum Idrettshall, Gjerdrum Kulturhus og Veståsen skoles miljøverksted gjennom Lions Club Gjerdrum, fått ekstrarabatter på trevirke som er benyttet. I 2001 er det gitt et betydelig tilskudd til Gjerdrum IL til innkjøp av ny maskin for preparering av skiløyper.

Det drives videre et kontinuerlig vedlikehold på allmenningens eiendommer. Allmenningen har opparbeidet vegnett og parkeringsplassene – og har benytter bompengefinansiering.

Allmenningen har også bygget og vedlikeholdt utleielokaler. I tillegg eier allmenningen 5 hytter som alle er lånt bort til lokale foreninger som i sin tur står for videre utleie. Gjerdrum Almenning eier 16,89 % av Romerike Trelast AS. Alt skurtømmer som tas ut av allmenningsskogene leveres dit. Trelast kjøpes deretter tilbake for foredling ved allmenningens eget høvleri.

5.1.2. Ullensaker-allmenningen

er for 50% av arealet bygdeallmenning, og 50% statsallmenning forvaltet som bygdeallmenning. Ullensaker er en skogallmenning, og med fjellstyre – kanskje et noe misvisende begrep her.

Vedtak om statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) ble gjort under andre verdenskrig, i 1943.

5.2. Allmenningene i Gudbrandsdalen

		Tot.areal (da)	Prod skog (da)	Bruksretter
Joramo	Bygdeallmenning**	76700	9000	260
Skjåk	Bygdeallmenning**	2106500	95000	318
Espedalen	Bygdeallmenning**	240000	0	686
Øyer	Statsallmenning*	439000	39567	293
Fron	Statsallmenning*	133400	26583	670
Langmorkje	Statsallmenning*	685900	110594	431
Sum	Total	3681500	280744	2658
Sum	Statsallmenning*	819300	137177	1101
Andel	Statsallmenning	22 %	49 %	41 %
Kilde:		* NoU 1985:32 Revisjon av almenningslovgivingen *Oppdaterte opplysninger fra allmenningene **Vevstad, A: "Saa skal almindning være", Mesnali 1994		

Tabell 4: Oversikt over noen størrelsesforhold for allmenningene i Gudbrandsdalen som er eller blir forvaltet som bygdeallmenninger.

Som Tabell 1 og Tabell 4 viser er tre statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) i Oppland fylke. Dette er, slik det også framgår av Figur 1, to store allmenninger, Øyer og Langmorkje, og Fron Statsallmenning som er noe mindre. Dette er alle allmenninger med betydelig innslag av fjellområder og en ikke ubetydelig produktiv skog.

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har ca 1/5 av det samlede almenningsarealet i dalen, om lag ½-parten av den produktive skogen, og vel 2/5 av de samlede bruksrettene i allmenninger i dalen.

Som omtalt innledningsvis i dette kapittelet var en skogkommisjon aktiv i Gudbrandsdalen (1874 – 84), noe som berører nettopp bakgrunnen til disse tre allmenningene statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

5.2.1. Øyer-allmenningen

Øyer statsallmenning ligger på østsiden av Gudbrandsdalen i Øyer kommune. Den grenser mot private eiendommer i vest, mot Lillehammer og Ringsaker kommuner i sør, mot Stor-Elvdal i øst og mot Ringebu i nord. Totalt areal er ca. 430.000 daa. Av dette er ca. 200.000 daa snaufjell og i underkant av 40000 daa produktiv skog.

Utnyttelse av skogen i allmenningen har antakelig variert sterkt gjennom historien. Noe av den første dokumentasjonen som foreligger om saken er en søknad til kongen i København i 1765 om tillatelse til å sette i gang kommersiell skogsdrift – en drift som av forskjellige grunner ikke ble aktuell. Det er uklart fra den dokumentasjon som foreligger om skogstilstanden i allmenningen på den tiden¹⁴. Det synes i hovedsak som om uttak av virke og skog var knyttet til seterdrift, og i noen grad til bygningstømmer for stedlige bygg.

Gudbrandsdalskommisjonen la fram sin betenkning i 1876, og her framgår at allmenningens styre framholdt at allmenningen var "bygda tilhørende" og ikke statlig eiendom¹⁵. Kommisjonens anbefaling om å få eierforholdet rettslig prøvd ble ikke fulgt opp. I stedet ble kommisjonens betenkning stående, hvor Øyer-allmenningen ble gitt status som statsallmenning.

Med den første allmenningsloven av 1857 ble det opprettet et allmenningsstyre og innført bruksregler. Forvaltning av bruksrett, jakt og fiske var underlagt allmenningsstyret, men måtte godkjennes av grunneier – som altså var staten (først gjennom forstmester, senere gjennom Direktoratet for statens skoger).

I 1904 fikk allmenningsstyret satt opp sagbruk i allmenningen. Saga som var i drift fram til 1930. Saga måtte søke Direktoratet for statens skoger om hogstrett.

Slik sett kan vi si at Øyer Statsallmenning fra allmenningsloven av 1857 har blitt forvaltet etter opplegg med to forvaltningsnivå – allmenningsstyret valgt av og blant bygdelaget for å forvalte bruksretter med utspring i gardsbehov og staten som grunneier for øvrige eiendomsretter. Som omtalt innledningsvis kom den første fjellova (som den ene av de to sentrale lovene for forvaltning av statsallmenning) i 1920, og med det valg av fjellstyrer som overtok forvaltning av beitebruk, seterbruk, jakt og fiske. Med det kan vi si at et tredje forvaltningsledd var introdusert.

¹⁴ Iht korrespondanse med allmenningsledelsen.

¹⁵ Iht kronikk forfattet av styret i Øyer Almennning: "Øyer Almennning ønsker lokalt eierskap og forvaltning der verdiene blir i bygda" – GD xxxxxx

I 1947 besluttet Landbruksdepartementet at skogressursene i Øyer Statsallmenning – som en av tre statsallmenninger i Gudbrandsdalen - skulle forvaltes etter bestemmelsene i lov om bygdeallmenninger. Dette skjedde i en tid med gunstig prisutvikling for tømmer, samtidig som det var betydelig ressurser å hente ut fra allmenningen på den tiden. Dette førte til en ny tid i allmenningsskogbruket. Den første tiden ble ressursene solgt på rot ut av bygda, senere foregikk driftene i allmenningens regi noe som gav flere arbeidsplasser til bygda.

Øyer fjellstyre

Om fjellstyret
Møter 2004
Øyer statsallmenning
Elgjakt
Villreinjakt
Småviltjakt
Fiske
Fjellstyrets åpne buer
Lenker

Resultatene fra årets rypetakst
Vi har nå fått resultatene fra taksten. Den viser et anslag på 23 ryper pr km2. Sammenlign med tidligere års resultater [her](#).

Til alle reinsjegere
Villreinnemnda har vedtatt at det ikke blir noen utvidet jakttid i år.

Informasjon om villreinjakta
Vi forsøker også i år med informasjon om jakta. Les mer [her](#), oppdatert 6. september

Utsetting av fisk
Det er nå satt ut fisk i fangbar størrelse på flere steder i fjellet. Fiskene er 400-500 gram i gjennomsnitt, noen er mindre, og noen større. Fisken er satt ut på følgende steder:
* Grotjønn
* Våsjøen (nordenden, avstengt område)
* Lite vann sør for Østfjellvegen, rett innfor Brennlia.
* Uktjønn ved Hundersetra
* Malmtjønn
* Svarttjønn ved Pellevegen
* Øvre Moksjøen
Disse stedene bør f.eks. være ideelle for å dra på fisketur med barn. Skitt fiskell!

Toppturer
Også i år har fjellstyret og Øyer ungdomsskole lagt ut besøksprotokoller på utvalgte fjelltopper og steder i Øyerfjellet.
[Les mer](#)

Fiskedagen
Den tradisjonelle fiskedagen ble arrangert på Våsdalen søndag 27. juni. Været var på vår side, det var mildt og stille og regnet kom ikke. Det ble derfor en trivelig dag, med mange besøkende. Det gikk med rundt 60 liter kaffe, og 40 kg fisk. Fisken ble servert som smaksprøver, grillet eller røkt.

Øyer fjellstyre
2635 Tretten
Telefon: 61 27 77 25
Telefaks: 61 27 77 26
Tlf sekretær: 906 30 068
Fjellstyrekontoret
Adresse: Samfunnshuset
2635 Tretten

Du ser besøkende nr: 03301

Figur 4: Øyer Statsallmenning er primært en fjellallmenning - og det er da også denne siden ved allmenningen som presenterer seg på internett - slik åpner fjellstyret sin side på internett (<http://www.fjellstyre.no/oyer/>)

I perioden 1947 til 1990 har produktivt skogareal i allmenningen økt med 6%, stående volum med 9% og tilveksten med 50%. De siste 6 årene har hogstkvantum vært under 60% av balansekvantum.

5.2.2. Fron Statsalmenning

Iht den første årsberetningen fra Fron Statsalmenning i 1964 er det som nå er Fron Statsalmenning fra gammelt av del av den såkalte Espedalen Statsalmenning. Denne solgte staten i 1855 til en del brukere i Fronsbygdene. Skogen ble utskiftet mellom kjøperne og fjellstrekningene ble til Espedalen Bygdeallmenning – som altså er en ren fjellallmenning. Etter denne transaksjonen ble det etter noen år klart at et areal var "uteglemt". En del brukere gikk da i 1871 sammen og dannet en bestyrelse for denne delen, som fikk navnet Fron Sogns Bygdeallmenning. I 1922 ble det ansatt fast bestyrer.

Allmenningen hadde på 80-tallet egen bemanning med en tredelt allmenningsbestyrer-funksjon, med en ansvarlig for skogen, en for saga og en for kontoret. Nå er det et samarbeide med fjellstyret om å benytte fjelloppsynsmannen som ansvarlig for allmenningsskogen.

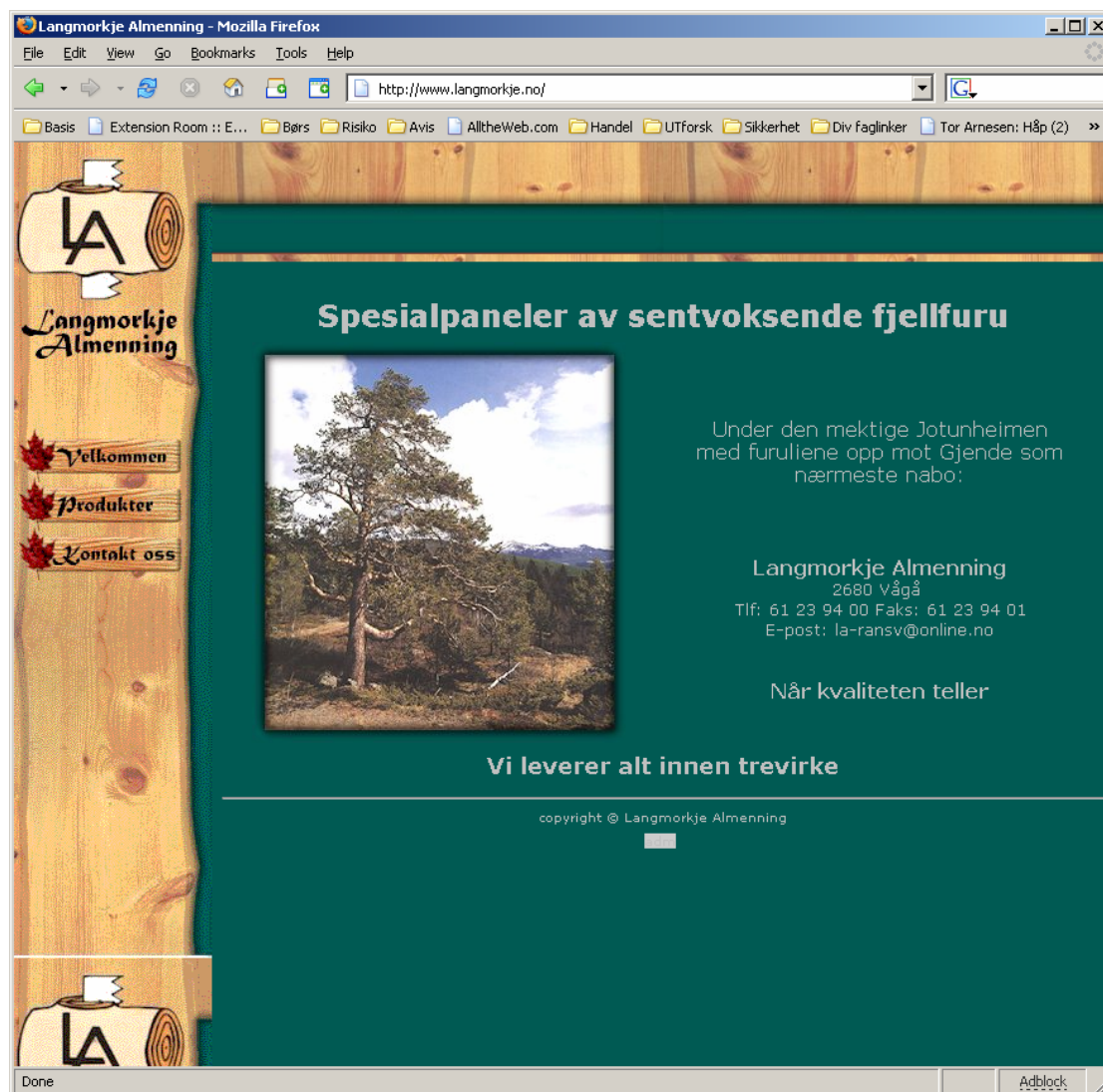
Allmenningen ble som omtalt først forvaltet som bygdeallmenning, men dens status var omstridt. I 1925 (og snarere stadfestet i 1971) fikk staten i Høyesterett tilkjent eiendomsrett, og hele allmenningen ble lagt under det daværende Sør-Gudbrandsdal Skogforvaltning. Dette sto ved lag til 1964, da Direktoratet for Statens Skoger besluttet at skogen skulle forvaltes som bygdeallmenning for skoens vedkommende. I 1964 ble første årsmøte etter denne nye forvaltningsordningen avholdt.

Det ble gjort betydelige hogster i begynnelsen av 1900-tallet, og i 1916 ble så mye som 100 000 kroner delt til de bruksberettigede fra allmenningskassen.

Det ble også satt i gang en allmenningssag på Elvenes ved inngangen til 1920-tallet. På midten av 1990-tallet skar Fron Almenning Sag og Høvleri 2000-3000 m³ i året. Bruket leverer i dag tettvokst fjellfuru, malmfuru, villmarkspanel, golvbord og panel.

5.2.3. Langmorkje Statsalmenning

Allmenningen er arealmessig den største av alle statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – både hva angår samlet areal og areal produktiv skog (se også Figur 1). I areal utgjør allmenningen om lag halvparten av Vågå kommune. Det som i dag heter Langmorkje Statsalmenning var opprinnelig tre allmenninger som Allmenningskommisjonen av 1874 samlet gav navnet Stordalens og Langmarkens Almenning – et navn som i 1927 ble omgjort til Langmorkje Statsalmenning.

Figur 5: Slik presenterer Langmorkje almenning seg på hjemmeside i dag (www.langmorkje.no). Langmorkje er både en fjellallmenning og en skogallmenning hvor skogressursene er utnyttet gjennom allmenningsbedrifter.

Skogen i allmenningsområdet har vært utsatt for harde påkjenninger gjennom tidene, både fra beiteskade, rovhogst, stormskader, brannskader og sykdomsangrep¹⁷. På midten av 1800-tallet framgår det av beskrivelsene at tilstanden var dårlig – til dels kritisk. Forstmester Barth gjorde en meget kritisk vurdering av skogen i 1859¹⁶ som førte til at statsallmenningen ble satt under administrasjon i 1859. I Gudbrandsdalskommisjonen av 1874 (se side 32) omtales en viss bedring som følge av strengere forvaltning av skogen, og gjennomgående bedre grep på skogforvaltningen preger allmenningens historie fram mot nåtiden. Siden midten av 1900-tallet har hogstkvantum holdt seg relativt stabilt og ligger i dag på om lag 10000 m³ årlig. Balansekvantum har økt siste 50 år, og ligger i dag på om lag 11000 m³ årlig.

¹⁶ Barth kan, slik Vevstad i sin allmenningshistorie påpeker, kanskje ha vært vel kritisk her, ettersom han hadde sin forstmessige utdanning fra Tyskland hvor skogforholdene var ganske annerledes -

Investeringer i skogkultur (markberedning, planting, ungskogpleie) har siste 20 år lagt på om lag 200 000 til 250 000 kroner i året, noen år mer noen mindre.

Spørsmålet om eierskap til allmenningen har vært reist tre ganger siste 150 år¹⁷. Mot slutten av 1840-årene var staten interessert i å selge en rekke allmenninger til bruksretthaverene, og dette inkluderte også disse allmenningene (se også "Om skogen og den første allmenningsloven i 1857", side 20). De bruksberettigede godtok statens vilkår for kjøp i 1852, med forbeholdt seg rett til å kunne trekke seg fra handelen. Landbruksdepartementet godtok ikke dette, og transaksjonen ble ikke gjennomført i den omgang.

Senere utviklet saken seg, blant annet engasjerte kommunen seg. I 1856 var det enighet om pris mellom staten som grunneier og bruksretthaverene. Men på det tidspunkt hadde staten på sin side – slik Fritsvold et al (1999 – se fotnote 17) hevder – egentlig mistet interessen for salg. Det forholdet relaterer seg antakelig til at staten på den tiden hadde i en prosess som munnet i allmenningslov i 1857, noe som gav mulighet for å gripe inn i (en faktisk eller fryktet) rasering av skog i allmenningene på annen måte enn ved salg (se avsnitt om den første allmenningsloven, side 20). Departementet konkluderer i sine saksdokumenter derfor slik i denne omgang:

*"Som følge herav vil Deptet ikke andrage om naadigst bestemmelse for at Stordalens og Langmarken almindning ... bliver overdragne til de Brugsberettigede"*¹⁷

I 1912 tok så kommunen et initiativ for kjøp av Langmorkje Statsalmenning. Dette var på den tid primært å oppfatte som et spørsmål om disponering av skogeiendom. Den stedlige skogforvalteren vurderte kommunens henvendelse slik:

*"Det offentlige vil efter min opfatning ikke faa synderlig glede av den almenning i fremtiden og vi holder til den anskuelse at det vilde være en vinding saavel for staten som for kommunen om almenningen kunde overdrages til sidstnevnte for eksempel mot en erstatning en gang for alle"*¹⁷

Mer sentralt plassert var skoginspektøren, som også var mer reservert på statens vegne til å selge grunn. Skoginspektøren anbefaler derimot i 1912 at

¹⁷ Fritsvold, R., Sandbu, T., Bjertnæs, R. 1999 "Langmorkje allmenning. Glimt fra historien", Langmorkje Almenning; Vågå

*"allmenningen deles mellom Våga kommune, d.v.s. de bruksberettigede gårde her, som bygdeallmenning, således, at bygden for den nærmest liggende del, medens staten beholder de store fjældstrekninger ..."*¹⁷

Forslaget blir avvist i 1916, blant annet med henvisning til at saken måtte ligge i bero til den da pågående Fjelllov-kommisjonens innstilling. Denne kommisjonen var nedsatt i 1908.

Spørsmålet om kjøp av allmenningen ble igjen reist i 1946. Det brygget i denne tiden opp til sterk skogfaglig strid om driftsformen. Staten ønsket å vri driftsformen fra såkalt seterhogst til fellesdrift. Det var i følge taksasjon behov for å drive ut mye gammel og overmoden skog, og dette krevde andre driftsformer. De bruksberettigede var på sin side skeptiske til fellesdrift fordi de fryktet at bruksretten kunne bli undergravd.

I denne saken så staten hen til forvaltning etter Lov om bygdeallmenninger som et hensiktsmessig verktøy. Skogdirektøren foreslo overfor Landbruksdepartementet at statsallmenningen fra 1. juli 1946 inntil videre skal forvaltes som bygdeallmenning for så vidt det angår skog og virke. Skogdirektøren var klar på at for de øvrige ressurser – *"...salg eller bortfeste av tomter, utnyttelse av stenbrudd, vassdragsrettigheter m.v."* - beholdt staten full eiendomsrett.

Allmenningsstyret var negative til forslaget, og ønsket ikke å overta allmenningen på andre betingelser enn at man skulle få full eiendomsrett over allmenningen. Dette avviste Landbruksdepartementet som en mulighet med henvisning til at det ikke forelå lovgrunnlag for en slik overføring av eiendomsrett. Landbruksdepartementet klargjorde samtidig at de har adgang til å gi påbud om forvaltningsendring som foreslått, men at de samtidig ikke ønsket å bruke dette virkemidlet. Landbruksdepartementet sin henstilling om at man lokalt måtte endre oppfatning hadde ikke effekt, og staten sto på sitt – fellesdrift skal gjennomføres og forvaltning av skog og virke skal skje etter lov om bygdeallmenninger. Dette ble da også effektivt fra og med 1948.

I 1949 stemte 152 av de bruksberettigede for og 2 mot en protest mot de endringer som var gjennomført, uten at dette foranlediget noen endring fra statens side. Her ble det understreket at endringene i forvaltningsformen gjelder *"inntil videre"*, og noe paternalisk tilføyde departementet følgende:

*"For bruksrettshaverne vil den store utfordringa være å forvalte skogen ... slik at det blir uinteressant for staten pånytt å overta forvaltningen av skogen"*¹⁷.

Nå er det grunn til å peke på at motivene ikke kun var rent skogfaglige for en slik løsning, men også økonomiske. Det heter i et brev fra statens stedlige skogforvalter i 1949 at med en slik forvaltningsløsning så må

”... almenningen selv bekoste(r) utgiftene ved ansatt skogbestyrer og administrasjon forøvrigt. Det var nemlig ingen mening i at staten skulle bekoste dette for all fremtid og bare ha spetakel og kjekl”¹⁷

Det har vært drevet flere private sagbruk i allmenningssområdet i alle fall siden midten på 1600 – tallet. Da var det utdelt sagbruksprivilegier som i utgangspunktet skulle dekke regionens egne behov. For trelasteksporten var privilegiene overlatt til sagbruk langs kysten.

Første gang spørsmålet om bygging av allmenningssag – og da i Randsverk - kom opp i allmenningssstyret, var i 1897. Etter en del fram og tilbake, blant annet om finansiering hvor staten igjen antar en heller nedlatende holdning overfor bygdelagenes forespørsler, blir saga en realitet i 1901. Driftene de første årene var preget av tekniske og økonomiske vanskeligheter. I tillegg var det rene logistiske problemer. Med hestetransport blir allmenningen for stor til å kunne betjenes av en fast sag. Det ble derfor i tillegg investert i en mobil sag i 1913. Saga i Randsverk ble modernisert i 1935, og allerede 4-5 år senere ble det behov for en helt ny sag. Men krigen kom, og saken sto i bero. Etter krigen gikk det flere år før ny sag (etter hvert med en rekke tilleggsfunksjoner) var på plass, men i 1951 ble nytt anlegg tatt i bruk på Randsverk. På 60-tallet var spørsmålet om flytting av saga til Vågåmo stadig oppe til diskusjon, men i 1980 sto ny sag og i 1986 nytt høvleri klar på Randsverk. Årsmeldingene utover 80-tallet viser at det er betydelige innkjøringsproblemer av teknisk art som også slo ut på økonomien. Problemene ble etter hvert overvunnet. I 1995 ble det montert ny saglinje og trelasttørke. I 1998 ble en nyutviklet fres til villmarkspanel satt i drift, og nytt administrasjonsbygg satt opp.

Som en del av virksomheten har allmenningen vært involvert i bygging av skogs- og fjellveier og bruer, og bygging av husvære og koier og lignende. Allmenningen har også gitt støtte til tiltak i bygda av ymse slag, som

- gratis stolper til kraftlinjer i 1915
- betydelig rabbaterte materialer til skoler, foreninger, kommunale bygg osv ved flere anledninger

I Langmorkje Statsalmenning har det vært en rekke forsøk på å utvikle næringsvirksomhet ut over det å skaffe trevirke til bruksrettshaverne; seter og beitebruk, jakt og fiske. Et utvalg av slike utviklingsprosjekter er:

- pottemakeri ca 1820 – som var i drift i ca 10 år
- einebæroljekokeri – 1949
- gartneri – 1951 – var i drift noen år
- 4-T-prosjektet på 1990-tallet – Trelast, Trekull, Tjuru og Tomat. Prosjektet er ikke realisert.
- Klebersten- og skiferbrudd ved flere anledninger – også i etterkrigstiden
- Torvstrødrift – i flere omganger og fram til om lag 1950
- Reiseliv – tilråding om tomter til bedrifter og fritidsboliger i etterkrigstiden
- Produksjon av laftehytter – etablering av A/S Vågålaft i 1991 som ble lagt ned noen år senere.

Som vi skal komme tilbake til, står allmenningen nå overfor betydelige utfordringer, utfordringer som bør ses i sammenheng med forvaltningsformen.

Langmorkje er også en stor fjellallmenning, og den lokale delen av forvaltningen i henhold til fjelloven er lagt til Vågå Fjellstyre.

5.3. De øvrige statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – Trøndelag og Troms

5.3.1. Grønningen Statsalmenning

er forvaltet sammen med Skogn Bygdeallmenning – som ble bygdeallmenning rundt 1860 - 1870. Allmenningene har felles styre og har hatt felles bestyrelse siden 1937.

Grønningen Statsalmenning ligger i det tidligere Skogn herred som siden 1962 er en del av Levanger kommune. Grønningen Statsalmenning har et totalareal på 46 000 daa, hvorav 14 500 daa er produktiv skog.

Bruk av allmenningen av de bruksberettigede i Skogn går tilbake til 1870-tallet. I dag er det fellesdrift med et balansekvantum på om lag 1500 m³. Allmenningen melder at interessen for bruk av allmenningen er stor og voksende. Blant annet har saueholdet tatt seg kraftig opp de senere årene.

5.3.2. Mo Statsallmenning

Er en liten allmenning i Harstad på til sammen 1340 daa, herav 100 daa produktiv skog.

Etter at allmenningen opp gjennom 1800-tallet hadde ligget uten tilsyn og var preget av ukontrollert bruk, var skogen på strekningen på det nærmeste rasert¹⁸.

Landbruksdepartementet bestemte så at strekningen

*"indtil videre bliver at forvalte efter de for bygdeallmenningers gjældende regler"*¹⁹

Første valgmøte til allmenningsstyre skjedde i 1903, og de første bruksregler godkjent av Landbruksdepartementet i 1907.

Denne forvaltningsstatusen – både at det er en statsallmenning og at den er en statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – er enestående i Nord-Norge.

Grensene for allmenningen har vært gjenstand for dispuTT, og så sent som ved jordskiftedom i 1986 ble den endelig stadfestet.

Det er først og fremst som brenselsskott at allmenningen har og har hatt noe betydning opp gjennom årene. Eksempelvis ble det i 2000 avvirket 10 favner gjennom tynningshogst

De seneste årene har Staten – etter en egen avtale – overlatt til allmenningsstyret å disponere grunneierretter i jakt og fiskesammenheng.

Siden 1965 har allmenningen vært leid ut til Forsvaret i øvingssammenheng – noe som har løpt parallelt med øvrig bruk av allmenningen. Inntektene fra Forsvaret har i løpet av 37 år tilfalt allmenningskassen, og har gitt et viktig tilskudd til allmenningens økonomi som i flere år har kunnet gi kontaktutdeling til de bruksberettigede (krever godkjenning fra Landbruksdepartementet).

¹⁸ Fra saksdokumenter til Moallmenningen 2002.

¹⁹ Brev fra Landbruksdepartementet til Amtmanden i Tromsø 11. mars 1903.

6. Om fellestrekk i bakgrunnen for forvaltningsordningen.

Departementet ønsker å få vite mer om bakgrunnen for opprettelsen av denne forvaltningsformen. En del grunnleggende forhold er presentert for den enkelte allmenning foran. Det er ingen åpenbare fellestrekk å dra ut av bakgrunnen til den enkelte allmenningene:

- De er tilfeldig spredt i Sør-Norge både i forhold til hvor det finnes bygdeallmenninger for øvrig (se Tabell 1), og i forhold til hvor statsallmenninger for øvrig finnes.
- De er av svært varierende størrelse – fra 1340 dekar (Mo Statsallmenning) til 685 900 dekar (Langmorkje Statsallmenning) – se Figur 1 (side 12).
- De er av varierende type – både i lavlandet og i fjellområder. Vi har rene skogallmenninger med stor andel produktiv skog (Gjerdrum, Ullensaker), og skogallmenninger med relativt liten andel produktiv skog (Grønningen). Vi har store fjellallmenninger med betydelig skog (Langmorkje) og med ennå større fjellområder, og store fjellallmenning med relativt mindre skog (Øyer).
- Det er betydelig variasjon i forholdet mellom allmenningenes størrelse og antallet brukerreter.
- Det er – som er oppsummert i Tabell 5 – betydelig variasjon med hensyn til når de ble besluttet forvaltet som statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Som det framgår av denne tabellen er flere av vedtakene gjort med formuleringen "inntil videre" – og det kan være flere enn de som er vist her²⁰, men det er i alle fall disse.
- Det er også betydelig variasjon med hensyn til den argumentasjonen som ligger til grunn for beslutningen om en forvaltningsordning som klart avspeiler en slik kløyvd eiendomsrett. Noen trekk synes å gå igjen. Det kan synes som om statens vurdering har vært todelt. For det første at skogforvaltningen blir bedre når det de som har bruksrett også har et forvalteransvar, noe som er sikret gjennom bygdeallmenningsloven. For det andre, at skogressursene i de gjeldende områdene var såpass marginal for staten og kostnadene (politiske og økonomiske) ved å skulle avvikle lokale brukerreter så store, at man realistisk sett ikke kunne forvente vesentlige inntekter. Det var da like greit å overlate utgiftene til brukerne – slik resultatet blir etter lov om bygdeallmenninger. Staten beholdt på denne måten – dersom man tillegger staten en slik vurdering - alt potensial

²⁰ Å finne ut det, er et spørsmål om å grave dypere i historiske arkiv. Det nøyaktige antallet er vel uansett ikke avgjørende for poenget – nemlig at vedtak om å forvalte statsallmenninger som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) gjennom hele historien er gjort "inntil videre" – for små og store allmenninger og helt opp til de siste vedtakene som er fattet.

som ligger i eiendomsrett til andre ressurser enn skog og virke. Alt i alt en gunstig ordning for kongen – og senere staten.

Tabell 5: Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)

Forvaltningsordning etablert	
Ullensaker Statsallmenning	1943
Gjerdrum Statsallmenning	1939 – "inntil videre"
Øyer Statsallmenning	1947
Fron Statsallmenning	1964
Langmorkje Statsallmenning	1948 – "inntil videre"
Grønningen Statsallmenning	1937
Hafslo Statsallmenning	?
Mo Statsallmenning	1903 – "inntil videre"

6.1. "inntil videre"

Det er for så vidt interessant å merke seg at vedtak er gjort med anførselen "inntil videre". I det ligger jo en forventning om at denne forvaltningsordningen er å betrakte som midlertidig. Det sies ikke direkte hva som skal endre seg før vedtaket omgjøres, og hva som eventuelt er neste skritt. Siden formuleringen er brukt over såpass lang tid som minst fra 1903 og 1948, har vel beslutningstakerne hatt forskjellige forhold i mente.

Et underliggende forhold synes for så vidt å være av skogfaglig art, noe i denne retning (og sett fra et statlig ståsted): På ett tidspunkt i historien (gjerne på midten av 1800-tallet) har staten måtte gripe inn for å for allmenningsområder på "rett kjøp" – enten fordi de var helt uthogd og misligholdt eller fordi det var nødvendig å få til mer moderne hogstformer enn det som tradisjonelt var brukt (særlig store fellestogster). Så har skogen etter hvert tatt seg opp, og staten har igjen overført forvaltning av skog og virke til lokale og bruksrettshavere ved å overføre til forvaltningsformen "statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)". Men dette skjedde altså med forbeholdet om "inntil videre", underforstått at dersom skogen igjen misligholdes eller ikke blir hugget etter moderne metoder og lignende, kan det igjen bli endringer i retning sentral styring.

En alternativ tolkning kan være at overføring til statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er et første trinn i en fullstendig overføring av eiendomsrett til bruksrettshavere. Dersom dette første trinnet er vellykket – skogfaglig og økonomisk – kan det andre trinnet følge på senere.

Under enhver omstendighet gir formuleringen "inntil videre" et grunnlag for å ta opp forholdet til revisjon, for på beste måte å tilpasse eiendomsforholdene til samfunnsutviklingen.

I denne vurderingen er økonomien i denne forvaltningsformen er viktig. Det skal vi se nærmere på i neste kapittel.

7. Den økonomiske utviklingen for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

7.1. Spørsmålet

Departementet er interessert i informasjon om den økonomiske utviklingen i perioden i disse allmenningene, gjerne sammenlignet med tradisjonelle statsallmenninger og bygdeallmenninger. For det siste spørsmålet viser vi til diskusjonen om referanse-utvalget av bygdeallmenninger – se kapittel om metode og datagrunnlag (kap 3.2, side 14).

Begrepet "denne perioden" er for så vidt en uavklart lengde, men i det følgende skal vi se på en del økonomiske utviklingsforhold siden 1960-tallet.

7.2. Endringer i utmarksområder og utvikling i skogbruksnæringa

Grunnleggende for alle disse vurderingene er:

1. de betydelige endringene som skjer i mange utmarksområder i samtiden
2. den generelle utviklingen i skogbruksnæringa

Med hensyn til det første punktet er det kanskje mest sentrale enkeltpunktet den sterkt økende betydningen som utmarka i dag opplever:

- som felt for rekreasjon og friluftsliv (tuområde, rekreativt orientert jakt, fiske og sankning (dette i motsetning til jakt, fiske og sankning som nødvendig del av husholdet), idretts- og aktivitetsarrangementer osv.) Dette gjelder særlig fjell- og fjellnære områder. Dette gir seg konkrete, materielle uttrykk i stor fart i bygging av fritidshus, i arrangementer og lignende. Men det gir seg også uttrykk i at skogbruket må ta mer hensyn til rekreativ bruk av skog i måten skogen drives på, uten at man dermed kan kompensere gjennom inntekter slike hensyn kan generere i andre deler av utmarksnæringene.
- Skogen er matfatet til elg og anna vilt, og hensyn det kan være rasjonelt å ta i forvaltningen av viltet vil kunne medføre økonomiske ulemper for skogbruket uten at dette kan kobles i økonomistyringen. Dette gjelder like mye for de rene skogallmenningene som blandingsallmenningene hvor statsallmenninger er forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

- Natur- og miljøpolitikken har i de seneste par decennier videreutviklet det klassiske naturvernet etter så vel naturvernloven som i egne verneprosesser innenfor blant annet skogbruket (særlig da barskogvernet). Dette berører også statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – gjennomgående på en negativ måte ved at handlingsrommet for den økonomisk optimale driften av skogen blir beskåret. Slikt vern er da også stort sett begrunnet ut fra andre forhold skogbrukets egne næringsinteresser. I seg selv er det ikke problematisk, men samtidig vil forvaltningsmodellen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) gjøre det vanskelig å kompensere for tapte inntekter i skognæringa med økte inntekter fra for eksempel rekreativ bruk av de vernede områdene.

Med hensyn til det andre punktet; de økonomiske betingelse for drift av skog blir stadig strammere. Små enheter opplever i økende grad vanskeligheter med å drive lønnsomt. Slik sett er den grunnleggende forestillingen som ligger i modellen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) sterkt utfordret. Med avtakende marginer, rask teknologisk utvikling som stadig krever investeringer, og en organiseringsform som ikke er en god plattform for å bygge større næringsenheter og ikke er en god plattform for å se inntekter fra utmarksområder under ett, synes det åpenbart at tiden er kommet for å revurdere modellen.

7.3. Inntekter for den enkelte allmenning

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har i utgangspunktet kun skog og virke som inntektskilde: det som skog og virke kaster av seg (salg på rot, hogst og eventuelt videreforedling gjennom eget sagbruk, høvelig med mer). I tillegg har statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) også finansinntekter og lignende som følge av eventuell fondsoppbygging og mer eller mindre aktiv fondsforvaltning. Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har videre muligheter til å delta i næringsutvikling (slik eksempelvis Langmorkje Statsallmenning har gjort – se omtale av Langmorkje) som kan generere inntekter og tap – men dette krever vel gjennomgående en mer romslig økonomi og kanskje også en annen organisasjonsform enn den som ligger i et rent brukerstyring fra ett næringssegment som jo statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har).

De samlede driftsinntektene i år 2000 og 2003 for 7 av de 8²¹ statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er som vist i tabellen under

Tabell 6: Samlede driftsinntekter (løpende kroner) fra 7 av 8 allmenninger i 2000 og 2003 og fra 5 referanse-bygdeallmenninger (se kap 3.2, side 14)

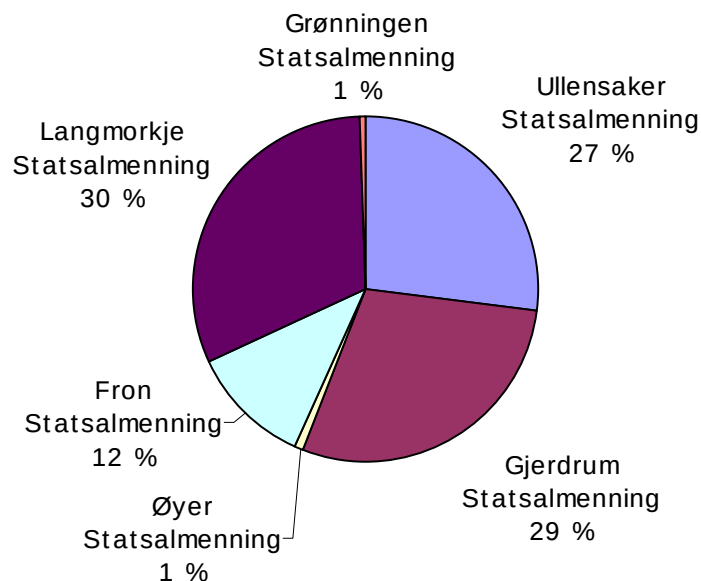
Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)	Samlede driftsinntekter	
	2000	2003
Ullensaker Statsalmenning	kr 7 950 000	kr 8 950 000
Gjerdrum Statsalmenning	kr 7 706 801	kr 9 636 819
Øyer Statsalmenning	kr 885 300	kr 278 600
Fron Statsalmenning	kr 3 260 000	kr 3 881 000
Langmorkje Statsalmenning	kr 11 859 000	kr 10 441 000
Grønningen Statsalmenning	kr 255 601	kr 181 526
Hafslo Statsalmenning	kr 0	kr 0
Mo Statsalmenning	kr 16 560	kr 17 936
Samlet	kr 31 933 262	kr 33 386 881
Referanse-bygdeallmenningene		
Samlet	kr 121126711	kr 105859280

Som tabellen viser er det samlede volumet for driftsinntekter (i løpende kroner) vel 33 millioner kroner i 2003. Dette baserer seg på tall fra 7 av 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – vi mangler tall fra Hafslo Statsalmenning. Dette er en svært liten allmenning, og betyr lite for den samlede analysen.

Tabellen viser også at referanse-bygdeallmenningene (se kap 3.2, side 14 – merk også forbeholdet som tas her!) har vesentlig høyere samlede driftsinntekter mens de har om lag samme areal produktiv skog. Dette er uttrykk for at en bygdeallmenning har en vesentlig bredere økonomisk basis – for referanse-utvalget om lag 3 ganger større - enn statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) – selv når de begge hovedsakelig er skogsallmenninger.

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) varierer – som vi har sett tidligere – i størrelse. Det gjelder også i økonomiske anliggender. Ser vi på samlede driftsinntekter, viser figuren under den relative innbyrdes størrelsen i gruppen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

²¹ Hafslo Statsalmenning mangler vi data for – men dette er en liten allmenning som ikke ville endre vesentlig på det samlede omsetningsvolumet for denne gruppen.

Figur 6: Den innbyrdes relative størrelsen mellom allmenningene målt i samlede driftsinntekter i 2003. Baserer seg på tall fra 7 av 8 allmenninger.

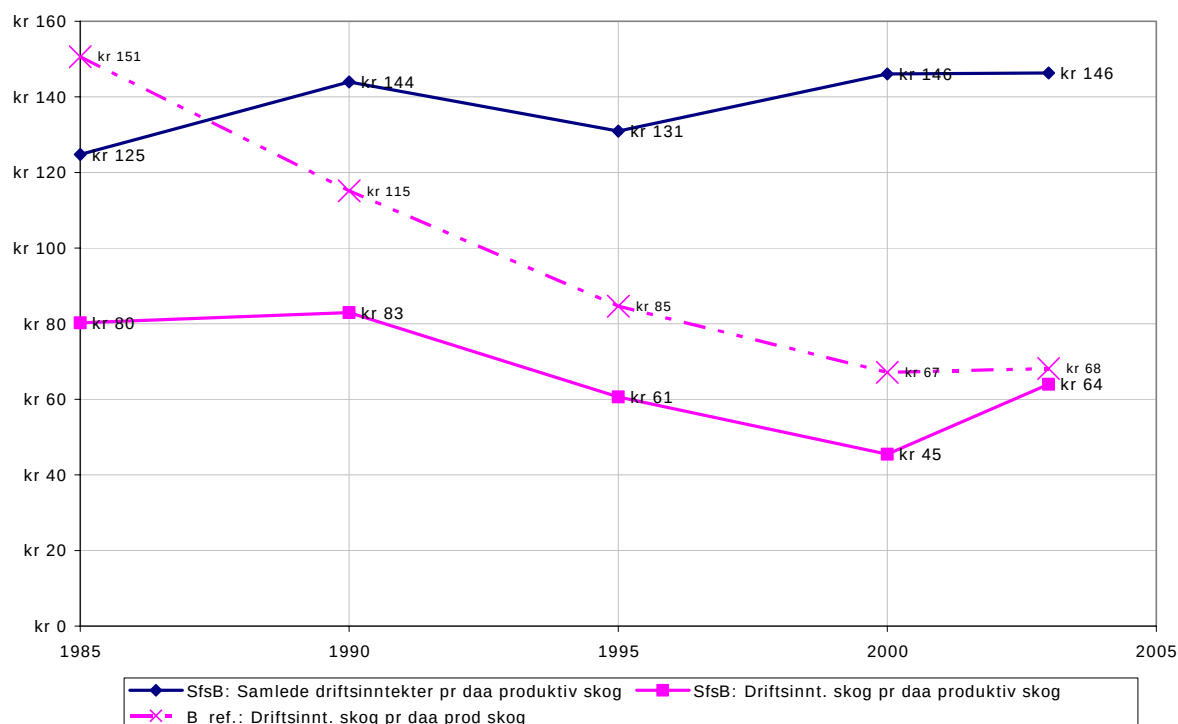
7.4. Om tallmaterialet

I det følgende skal vi se på allmenningene under ett, og ikke på tall fra den enkelte allmenning. Det er viktig å være oppmerksom på begrensinger i det foreliggende tallmaterialet (se kap 3.2, side 14). Vi har hentet inn tall for drift og resultat for årene 1985, 1990, 1995, 2000 og 2003. Tall for investeringer har vi hentet inn samlet for 10-årsperiodene 1980-1989, 1990-1999 og 2000-2003. Det betyr i neste omgang at vi ikke kjenner utviklingen mellom disse målepunktene. I figurene er det trukket linjer mellom målepunktene, og disse linjene må forstås som et uttrykk for en mulig utvikling, ikke kjent utvikling.

I presentasjonen er disse tallene så igjen fordelt proratarisk på hvert år i periodene. På den måten er utviklingen mellom de tre periodene sammenliknet.

7.5. Inntekter for allmenningene sett under ett

Neste figur viser samlede driftsinntekter og inntekter som kan henføres til driftsinntekter (i faste kroner - 2003=100) fra skog og virke - begge per dekar produktiv skog for alle statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) sett under ett. For driftsinntekter fra skog og virke er det også vist tilsvarende tall fra referanseutvalget av bygdeallmenninger – se kapittel 3.2 side 14 og merk reservasjonene.

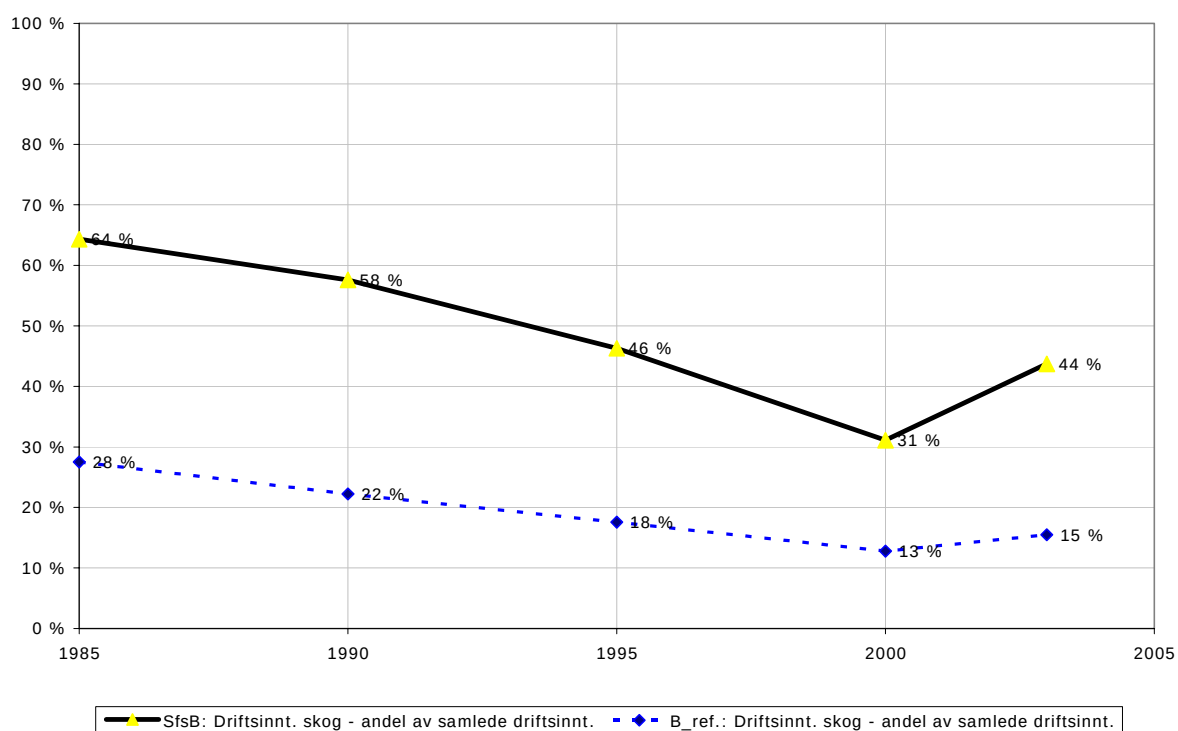

Figur 7: Samlede driftsinntekter og inntekter som kan henføres til driftsinntekter fra skog og virke - begge per dekar produktiv skog og i faste kroner (2003=100) for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)(SfsB). Prikket linje: Driftsinntekter fra skog og virke per dekar produktiv skog og i faste kroner (2003=100) for bygdeallmenninger i referanseutvalget (B_ref). Aggregerte tall for 7 av 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger og 4 av 5 bygdeallmenninger.

Som figuren viser har statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) mer eller mindre holdt samlede driftsinntekter på samme nivå, eller endog økt med i overkant av 10% i perioden 1985 til 2003. Driftsinntekter som kan henføres til skog og virke har derimot vist en jevn reduksjon og ligger i dag om lag 20% under 1985-nivået.

Den prikkede linjen gir en sammenliknet med de bygdeallmenningene som er med i referanseutvalget²². Den viser at for de bygdeallmenningene som er medtatt i sammenlikningsgrunnlaget så kan vi se en liknende trend hva angår inntekter fra skog og virke. Slik sett følger statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) en utvikling som i alle fall også forløper på samme måte i enkelte bygdeallmenninger, og som det er grunn til å tro igjen avspeiler en allmenn utvikling i skogbruket.

Inntektene fra skog og virke utgjorde 2/3 av de samlede inntektene i 1985 for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett), men bare vel 1/3 i 2003. Dette er illustrert i neste figur.

Figur 8: Andel driftsinntekter fra skog og virke av samlede driftsinntekter for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)(SfsB)(heltrukket linje)og for bygdeallmenninger i referanseutvalget (B_ref). Aggregerte tall for 7 av 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger og 4 av 5 bygdeallmenninger²².

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har hatt en absolutt og relativ vekst i inntekter som ikke relaterer seg til skog og virke.

I motsetning til statsallmenning og bygdeallmenning har statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) ikke inntektskilder fra andre rettigheter, og derfor ikke

²² Tallene for disse må kun tas som en indikasjon på utviklingen basert på tall fra 5 bygdeallmenninger brukt som sammenlikning. Dette antallet er for lite til å kunne sies å avspeile trender i bygdeallmenningene som sådan se drøftingen se side 14.

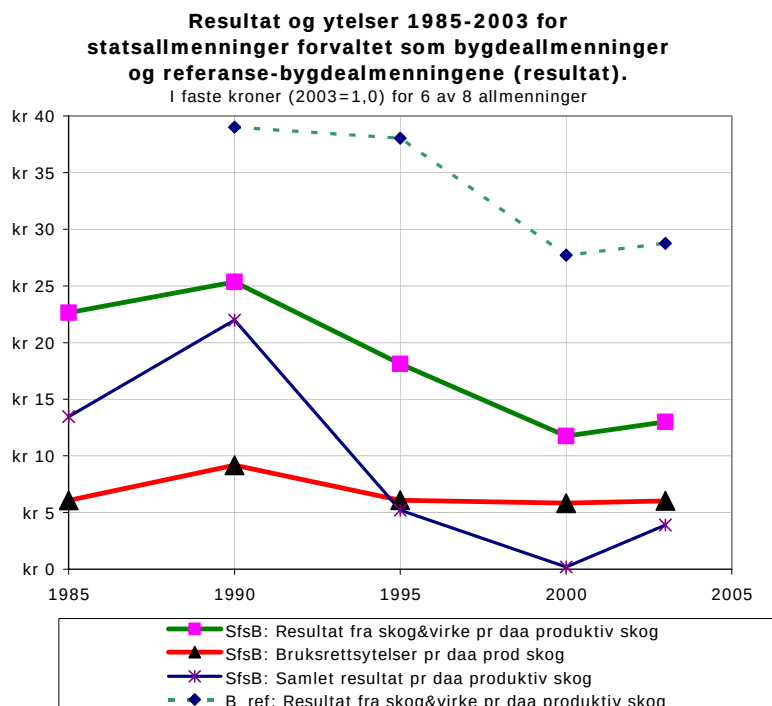
samme mulighet som disse til å drive grunnforvaltning i et område sett med under ett. Dette dreier seg ikke primært om kryss-subsidiering – selv om kryss-subsidiering i enkelte situasjoner kan være greit nok. Snarere er det snakk om å kunne vurdere økonomien i områder som i økende grad er utsatt for flerbruk fra et flerbruksperspektiv også i den økonomiske forvaltningen. Som illustrert av den prikkede linjen i forrige figur – linjen viser andelen driftsinntekter fra skog og virke av de samlede driftsinntektene for referanse-bygdeallmenningene (B_{ref})²² – har B_{ref} :

- Vesentlig mer inntekter fra andre kilder enn skog og virke.
- Hatt en parallell utvikling i andelen av driftsinntektene som kommer fra skog og virke.

Igen kan man vel anta at den trenden som gjelder for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) også gjør seg gjeldende på samme måte for både bygdeallmenning og resten av skogbruket. Siden statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) først og fremst har skog som inntektskilde, og marginene i skognæringene gjennom mange år har blitt stadig trangere (neste avsnitt) vil denne trenden lett kunne ramme statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) hardere enn hva er tilfelle for en bygdeallmenning eller en statsallmenning som har en bredere økonomisk basis som forvaltningsform.

7.6. Resultater

Figur 9 samlet resultat og resultat som bidrag fra skog og virke og utbetalte bruksrettsytelser - alle tall fordelt per daa produktiv skog og i faste kroner (2003=100) - for alle statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virke) under ett. Tallene baserer seg på tall hentet inn fra 6 av 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett), se vedlegg 1 for kopi av skjema som er brukt ved innhenting av tall.

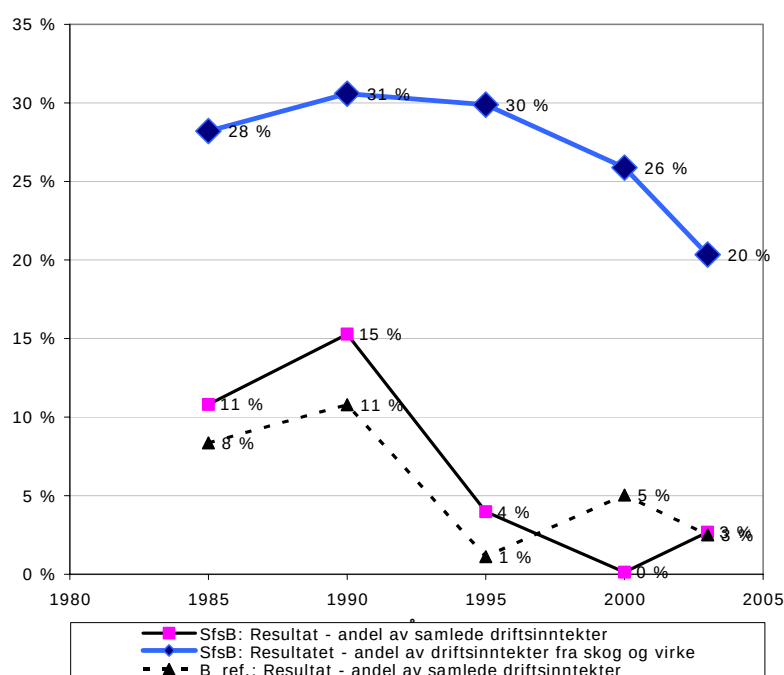
Figur 9: Samlet resultat og resultat som bidrag fra skog og virke og utbetalte bruksrettsytelser - alle tall fordelt per daa produktiv skog (faste kroner 2003=100) for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virke)(SfsB - tall fra 6 av 8) under ett. Resultat fra skog og virke per daa produktiv skog (faste kroner 2003=100) for referanse-bygdeallmenninger (B_ref²² – tall fra 4 av 5).

Som figuren viser har årsresultatet målt per dekar produktiv skog og i faste kroner vist en nedadgående trend siden starten på 1990-tallet. Det gjelder både for samlet resultat og for resultat som henføres til skog og virke. Den samme trenden gjelder for referanse-bygdeallmenningene (B_ref²² – tall fra 4 av 5). De viser en helt parallell trend – riktignok på et høyere inntektsnivå. Figuren viser også at det samlede resultatet for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er lavere enn resultatet for inntekter fra skog og virke, og varierer med inntektene de skog og virke.

Ser vi på bruksrettsytelser har de – etter en midlertidig topp rundt 1990 – vært konstant i perioden for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

7.7. Resultat og inntekter

Neste figur viser årsresultatets prosentmessige andel av driftsinntektene – for henholdsvis de samlede inntekter og det samlede resultat, og de samme begrenset til skog- og virkesandelen av inntekter og resultat.

Figur 10: Resultatet som prosentmessig andel av samlede driftsinntekter og driftsinntekter fra skog og virke for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)(SfsB – tall fra 7 av 8). Resultatet som prosentmessig andel av samlede driftsinntekter for referansebygdeallmenninger (B_ref – tall fra 4 av 5²²).

De trendene som avspeiles her er uttrykk for sterkt fallende marginer i skogbruket for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett)(SfsB) sin del.

Årsresultatets andel av driftsinntektene per dekar produktiv skog var vel 11% i 1985 og bare 3% i 2003. Ser vi kun på den virksomheten som kan henføres til skog og virke viser også her sterkt fallende marginer, selv om avkastningen (forstått som årsresultatets andel av inntekter) er rimelig god for skog og virke – 20% andel er en god margin.

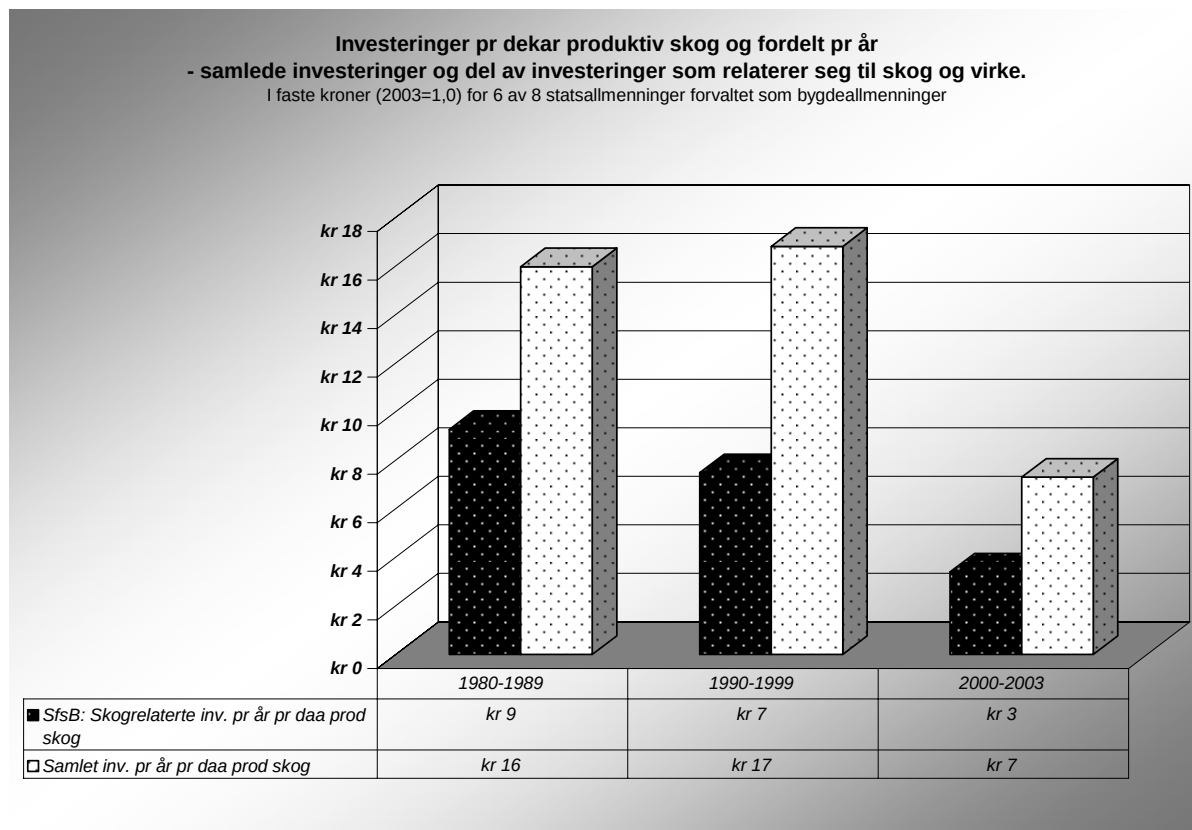
For sammenlikningens del viser en kurve resultatets andel av de samlede driftsinntekter for referansebygdeallmenningene²² (B_ref). Denne viser at avkastningen har vist samme trend for bygdeallmenningene i dette sammenlikningsutvalget som for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Dette bare viser det åpenbare:

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har ikke

nødvendigvis og som gruppe har et dårligere resultat på sin virksomhet som sådan enn bygdeallmenninger eller – er det all grunn til å anta - andre enheter for den saks skyld. Det sentrale spørsmål er heller om statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har samme robusthet som for eksempel bygdeallmenninger mot fallende marginer i skognæringen.

7.8. Investeringer

Figuren under investering per dekar per år produktiv skog for 6 av 8 allmenninger under ett, i faste kroner (2003=100) og fordelt på samlede investeringer i perioden 1980-1989, 1990-1999 og fra 2000-2003.

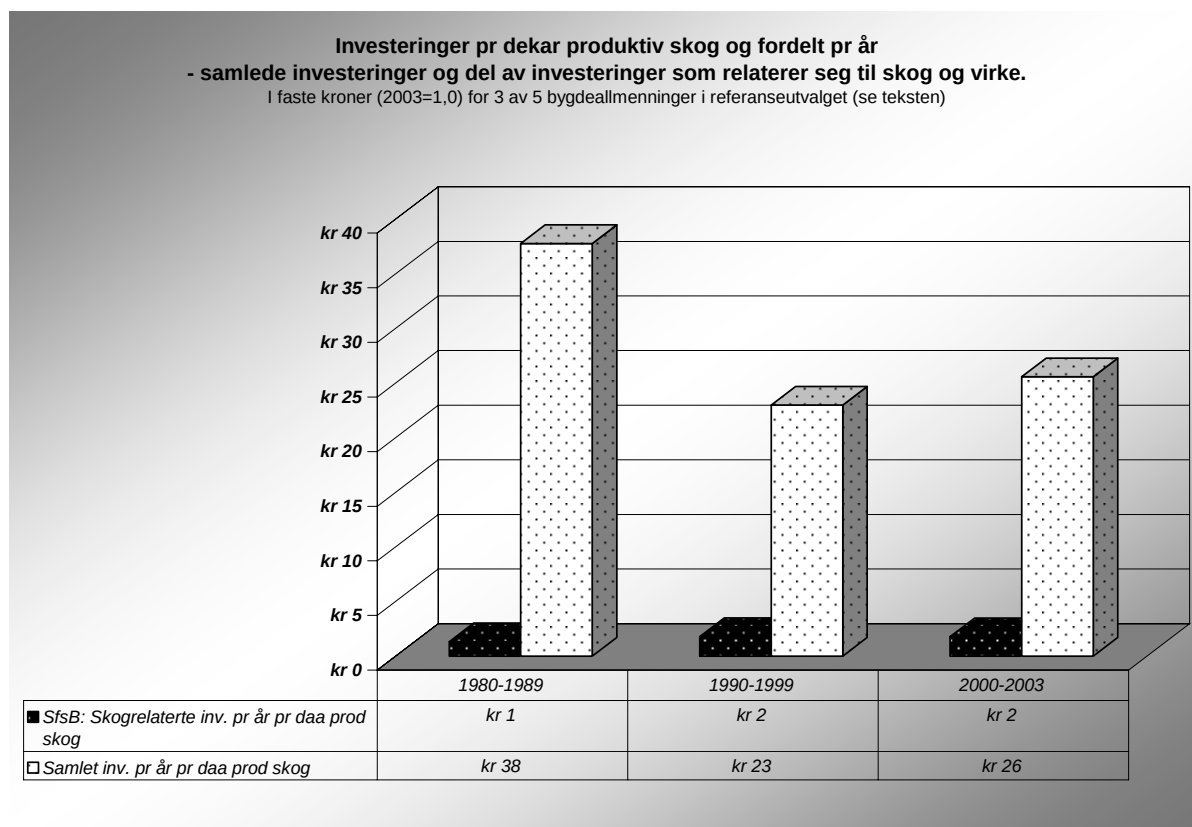

Figur 11: Investering per dekar produktiv skog per år i to tiårsperioder og så langt på 2000-tallet for 6 av 8 allmenninger under ett og i faste kroner (2003=100).

Som figuren viser har investeringsnivået – både for samlede investeringer og for investeringer som relaterer seg til skog og virke – holdet seg rimelig konstant i 20-årsperioden 1980 – 1999. Så langt på 2000-tallet har derimot investeringene sunket nærmest dramatisk – til 1/3-del av tidligere perioder. Ser vi dette i sammenheng med

lønnsomhetsutviklingen som vist i Figur 10, har investeringene avtatt med avtakende lønnsomhet, snarere enn at resultatet er lavt fordi investeringsnivået er høyt.

Den tilsvarende figuren for referanse-bygdeallmenningene baserer seg på tall fra kun 3 allmenninger – og det er åpenbart et spørsmål i hvilken grad en i det hele tatt bør tillegge trend og nivå noe vesentlig verdi i resonnementer ut over det lille utvalget de utgjør.

Figur 12: Investering per dekar produktiv skog per år i to tiårperioder og så langt på 2000-tallet for 3 av 5 referanse-bygdeallmenninger under ett og i faste kroner (2003=100).

Figuren viser – og vi understreker at tallmaterialet for figuren baserer seg på kun 3 av de 5 bygdeallmenningene i referanseutvalget – at investeringsnivået i skog er om lag det samme for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) og referanse-bygdeallmenningene i de siste 4 årene, mens det i tidligere perioder har vært vesentlig høyere for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Det samlede investeringsnivået i referanse-bygdeallmenningene har derimot vært vesentlig høyere enn for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett), og er like høyt i dag som på 90-tallet.

8. Styrker og svakheter ved forvaltningsformen

Departementet ønsker en gjennomgang av styrker og svakheter ved forvaltningsformen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). De 8 allmenningene er gitt anledning til å gi sitt besyv på dette, og resultatet er referert under.

I denne omgang og i dette kapitlet vil vi kun gjengi de kommentarene og argumentene som er kommet inn slik de er kommet inn, og vil først i neste kapittel komme tilbake til en mer helhetlig drøfting av styrker og svakheter i perspektivet framtiden for forvaltningsordningen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett).

Vi viser videre til vedlagte uttalelser fra flere allmenninger. Disse er gitt til en kommentarutgave av denne rapporten. Uttalelsene gjengis i vedleggene *uavkortet*. Uttalelsene fra allmenningene er delvis innarbeidet i rapportens hovedtekst slik den nå foreligger og etter ØF's vurdering.

8.1. Ullensaker Statsalmenning

anfører at man kun kan se fordeler ved forvaltningsformen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) "*sammenliknet med forvaltning fra Statskog*".

Mer spesifikt anføres som fordel at bestyrer er ansvarlig for drifta av hele allmenningsskogen (Ullensaker almenning er 50% Statsalmenning og 50% Bygdealmenning).

Som ulempe anføres at det er et delt ansvar mellom fjellstyret og alemmingsstyret når det gjelder administrasjon av jakt og fiske.

Allmenningen, ved bestyrer, er av den oppfatning i den form som Ullensaker Almenning framstår burde hele enheten vært bygdeallmenning under ett administrasjonsstyre.

Se også vedlagte uttalelse fra allmenningens til kommentarutgave av denne rapporten.

8.2. Øyer Statsallmenning

har engasjert seg sterkt i debatten om hva som skal og bør skje med statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) og har foreslått og debattert i pressen salg av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) til de bruksberettigede, og omgjøring til bygdeallmenning.

I sin argumentasjon anfører Øyer Statsallmenning som ulemper ved dagens ordning med statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) blant annet:

- Ordningen medfører at det er tre forvaltningsorgan med klart adskilte ansvarsområder i forvaltningen av de samme utmarksareal – dette gir dårlige kår for den nødvendige samordningen.
- For de rettigheter som forvaltes som statsallmenning så forsvinner store deler av inntektene ut av bygda, og det er en begrenset beslutningsmyndighet igjen i bygda
- Dagens ordning gir for lite mulighet til å tilgodese lokale jegere ved tildeling av jakt

Se også vedlagte uttalelse fra allmenningens til kommentarutgave av denne rapporten.

8.3. Langmorkje Statsallmenning

Allmenningen peker på at den gang forvaltningsformen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) ble besluttet, var Langmorkje en underskuddsallmenning, I dag går kun 10% av avvirkingen til de bruksberettigede. Dagens forvaltning av skogen fører altså til at hele verdiskapningen forblir lokalt.

Allmenningen anfører videre som styrke (i forhold til å bli forvaltet som fra Statskog) ved forvaltningsformen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett):

- At de bruksberettigede nå rår over hele skogressursen sjøl
- At den gir nærhet til de bruksberettigede
- Den aktiviteten som skapes gjør allmenningen alltid tilgjengelig i nærmiljøet
- At skatteinntektene fra administrasjonen tilfaller lokalt
- At det gir en bedre og mer langsiktig forvaltning av skogen

Som svakhet ved dagens ordning anføres at

- når allmenningen i dag bare rår over skogressursen,

- mens fjellstyret forvalter bruksretter til beite og sætre og den utvidede bruksretten til jakt og fiske,
- og dertil at Statskog forvalter det grunneier sitter igjen med,

så blir det tre forvaltningsorgan i tillegg til kommunen og ofte Fylkesmannen. Dette gir et til tider svært tungvint og byråkratisk apparat for å forvalte ett sammenhengende område hvor problemstillinger og handlinger griper inn i hverandre, og hvor resultater for de forskjellige partene og initiativene er gjensidig avhengig av hverandre.

Se også vedlagte uttalelse fra allmenningens til kommentarutgave av denne rapporten.

9. Fremtidsutsiktene for allmenninger med denne typen forvaltningsform

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) utgjør en liten og lite ensartet gruppe:

- på til sammen 8 allmenninger
- med et samlet areal produktiv skog på vel 214 000 dekar (se Tabell 1, side 10).
- Allmenningene har et samlet volum på samlede driftsinntekter på omkring 33 millioner kroner,
- Og ca 2150 bruksberettigede – på en synkende trend (se Figur 2, side 12)

9.1. Fra noen midlertidig til flere permanent?

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er en liten og ikke enhetlig gruppe. I eventuelle endringsprosesser må den enkelte allmenning behandles individuelt. Det betyr at det er viktig å legge til grunn situasjonen i den enkelte allmenning når og i den grad det skal gjøres endringer for de eksisterende 8 allmenningene.

Beslutningene om å opprette forvaltningsformen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er for flere av allmenningene gjort "inntil videre" (Tabell 5, side 44) – og i dette ligger vel for så vidt en forutsetning om at forvaltningsformen er en midlertidig løsning.

Bakgrunnen for evalueringen er i første rekke knyttet til spørsmålet om det bør etableres flere og nye allmenninger med en slik forvaltningsform, basert på:

- Innhold: Den erfaringen en kan hente ut fra de eksisterende statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) sett under ett.
- Form: Hva slags handlingsrom og forutsetninger for virksomhet gir dette forvaltningsformatet?

Det er ikke hensikten med denne evalueringen å se på den enkelte statsallmenning forvaltet som bygdeallmenning (skog og virkesrett) i seg selv.

I forhold til spørsmålet om ordningen bør utvides til å omfatte flere kan behandlingen av de 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) sett under ett gi interessant informasjon. Det er i første rekke slik informasjonen fra de 8 brukes her. I tillegg

kan det gi et bakteppe for en analyse av de enkelte allmenningene, men her er det altså nødvendig å behandle dem enkeltvis for å framskaffe det riktige bildet av situasjon og utfordringer.

Konklusjonen vi trekker her er at det ikke er grunnlag for å anbefale statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) utvidet til å omfatte flere allmenninger.

Det er to grunner til det:

- Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har som forvaltningsformat et for avgrenset økonomisk grunnlag
- Det er behov for en mer helhetlig ressursforvaltning enn den sektoriseringen som formatet statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) etablerer.

Vi skal i det etterfølgende se nærmere på disse to momentene.

9.2. 100 år senere: underskuddsallmenninger snudd til overskuddsallmenninger

En slik konklusjon betyr ikke at forvaltningsformen har vært – eller er – mislykket. Som gjennomgangen har vist er forvaltningsformen besluttet nyttet ved ulike tidspunkt gjennom 1900-tallet (se Tabell 5 side 44), og med ulik argumentasjon (se side 43). Det er som sagt ikke uvanlig at den valgte forvaltningsformen er gjort gjeldende med en passus om "inntil videre", uten at det går fram hva som skulle legges til grunn for at den midlertidig statusen bør vurderes endret. I den grad det er rimelig å "lese inn" konkrete forhold som har styrt valget av denne forvaltningsformen, synes to forhold å gå igjen:

- Skogfaglige hensyn: valget av forvaltningsform besto i å endre forvaltningsformen fra en hvor bruksrettshavere ikke utøvet helhetlig kontroll og hvor heller ikke sentrale myndigheter gjorde det, til en hvor brukerne selv skulle utøve helhetlig kontroll for skog og virke. Poenget var å sikre bedre lokal forvaltning ved sammenfall mellom bruksrett og forvalteransvar – ikke i seg selv å bringe forvaltningen av skog nærmere sentrale myndigheter eller aktører. Forvaltningsformen bemyndiger lokale aktører.
- Økonomiske hensyn: Det var for enkelte allmenningers del (for eksempel Langmorkje – se sitater side 38) et poeng at staten ville kvitte seg kostnadene knyttet til forvaltning av skog i allmenninger som ikke genererte nok inntekter til å dekke driftskostnader.

Gitt dagens situasjon i statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett), må man kunne si at det forvaltningsarbeidet som er gjort har vært vellykket.

Skogressursene er ikke truet, og allmenningene har gjennom den perioden forvaltningsformen har virket, gjort en god jobb. Om en sammenlikner med situasjonen for 100 år siden (se eksempelvis avsnitt side 20) – og det er vel ikke urimelig når vi snakker om skogforvaltning – er det ingen grunn til bekymring for skogen på den måten som da var tilfelle med mange tilfeller av uthugde skogstrekninger med manglende forvaltningsregimer. Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har snudd underskuddsallmenninger til overskuddsallmenninger, og "kaos og uthugging" om man vil (med henvisning til en rekke historiske beskrivelser), til orden.

9.3. Økonomi

Som økonomi-kapittelet viser (side 47) sliter statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) samlet sett med fallende marginer på skog og virke. Skogens andel av driftsinntektene har siden 1885 blitt bortimot halvert (Figur 7, side 51), og samlet resultat er i dag under 5 kroner pr dekar produktiv skog, ned fra minst 3 ganger så mye for om lag 20 år siden (Figur 9, side 54). Resultatets andel av de samlede inntektene for gruppen under ett var i 2000 1% og i 2003 3% (Figur 10; side 55). Investeringene har sunket betydelig, og er nå i starten av dette tiåret nede på under halvparten av hva som har vært tilfelle de forgående ti-år (Figur 11, side 56).

Når det er sagt er det en viktige premisser å ta med seg. Den økonomiske utviklingen med avtakende marginer for skogbruket i statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) betraktet under ett, deler disse allmenningene med skogbruket for øvrig. Vi har ingen data som peker i retning av at skognærings i statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er rammet hardere enn andre deler av nærings forvaltet etter andre modeller. Det endrer allikevel ikke på det forhold at skognæringa også i statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er presset.

Spørsmålet blir da todelt:

- Er det grunn til å forvente at marginene i skognæringa bedrer seg vesentlig?
- Hvilke andre inntektskilder har statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som kan kompensere for strammere marginer i skognæringa?

Spørsmålet om utviklingstrekk i økonomien i skognæringa som sådan faller det utenfor rammen for denne evalueringen. Gitt dagens situasjon synes er det rimelig å legge til grunn i spørsmålet om forvaltningsformat, at man ikke kan forvente noen snarlig bedring. Dermed blir spørsmålet om andre inntektskilder viktig.

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har få andre inntektskilder enn skog og virke har muligheter knyttet til videreforedling av virke. Flere statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) driver sagbruk og videreforedling. Problemet er at med et svakt inntektsgrunnlag fra skogen, er investeringsmulighetene begrensede.

Noen tilfeller av helt nye inntektskilder knyttet til skogforvaltning finnes også, som når Langmorkje selger utsettelse av hogst i et avgrenset område ved Lemonsjøen som ledd i et privat vernetiltak. Dette må dog regnes som unntak.

9.4. I dag: nye problemstillinger for forvaltning av utmark

Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har løst de oppgavene som var utfordringen den gangen forvaltningsformen ble besluttet. Samtidig har samfunnets forhold til og bruk av utmark forandret seg betydelig bare siden midten av forrige århundre når hovedtyngden av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) ble etablertStatsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) (Tabell 5, side 44). Det er i alle fall fem faktorer som bør trekkes fram:

1. Et stadig tøffere marked for skog og virke.
2. En sterkt økende rekreativ bruk av utmarka – både i form av fysisk utbygging (hytter, anlegg osv) og bruksmønster og frekvens.
3. En reduksjon i andre tradisjonelle utmarksnæringer i landbruket enn skog, som utmarksbeite.
4. Et helt nytt naturforvalterperspektiv er utviklet, med vekt på helhetlig økosystem-retta forvaltning.
5. En trend i retning av å overlate flere oppgaver til lokale forvaltningsaktører – riktignok går utviklingen her langsommere i naturressursforvaltninga enn andre sektorer, men situasjonen er i dag en helt annen enn den som kom til uttrykk for eksempel ved etablering av Langmorkje (se side 39).

Disse faktorene – og det hadde sikkert vært mulig å trekke fram flere – har betydning for vurderingen av fremtidsutsikter for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett). Gjennomgående trekker alle disse faktorene i samme retning, de gjør det vanskeligere å anbefale etablering av nye statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) av følgende grunner:

1. Et stadig tøffere marked for skog og virke gir dette forvaltningsregimet vanskelige økonomiske rammevilkår. Et økonomisk svakt forvaltningsregime vil i sin tur gi dårligere skogpleie, investeringer i videreforedling osv.
2. En sterkt økende rekreativ bruk av utmarka²³ kommer til uttrykk gjennom forhold som
 - a. bygging av fritidsboliger i utmark i et omfang som preger mange områder, både landskapsmessig og ved økt tilstedeværelse av nye grupper i utmarka.
 - b. tilrettelegging og markedsføring for tur og friluftsliv, og flere sportsanlegg, renn- og ritt i utmark,
 - c. jakt og fiske ses i økende grad på som rekreasjon snarere enn matauk og er allerede og kan i økende grad bli gjenstand for kommersialisering

Disse forholdene betyr samlet at det vi kan kalle for rekreative hensyn og aktører teller tyngre i dag enn tidligere, og vil være en faktor å regne med når eksempelvis skogbruket skal utforme sine driftsplaner. Det kan gå på hvordan det skal hogges og når. I tillegg er skogen matfatet for storvilt som elg. I den grad elgjakt i blir gjenstand for kommersialisering eller i økende grad utføres av andre enn bruksberettigede til skogen, vil dette forvaltningsregimet ikke gi en rettferdig kompensasjon for en økt belastning på skogen.

3. En reduksjon i andre tradisjonelle utmarksnæringer i landbruket enn skog, som utmarksbeite betyr at landbruket som virksomhet blir mindre til stede, og det er tilsvarende grunneierretten som er inngangsporten til utviklingspolitikk og forvaltningen av området. Det betyr i neste omgang at de aktørene som står for forvaltning av grunneierretten (Statskog), arealbruk for rekreative formål (kommune og andre), og de rekreativt orienterte bruksrettene (fjellstyret) blir viktigere i et økende antall forhold og saker. Isolert sett gir dette en svekkelse av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) som forvaltningsregime rett og slett fordi andre aktører og forhold blir viktigere.
4. Et nytt naturforvalterperspektiv er utviklet, med vekt på helhetlig økosystem-retta forvaltning. Den økologisk inspirerte politikken som har vokst fram de siste ti-årene har medført et endret syn på hvordan skog bør drives. Dette kommer klart til uttrykk i arbeidet med Levende Skog, i forarbeider til og arbeidet med ny skoglov, og ikke minst i debatten om barskogvernet og vernepolitikken i sin alminnelighet. Det økonomiske perspektivet betyr at flere aktører kan melde seg på som stakeholders i skogforvaltningen. Faktisk er forvaltning av skogen på en helt annen måte blitt et fellesskapsanliggende. På den måten kan man si at skogen, fra å være grunnleggende sett et emne for en næring, har blitt en naturtype som spiller en sentral rolle i definisjonen av hva som er en bærekraftig forvaltning av natur for samfunnet som sådan. Isolert sett gjør dette det mer komplisert å

²³ Se for eksempel temanumre av UTMARK – <http://www.utmark.no>.

drive skognæringa, det er behov for å forholde seg til flere aktører, ta flere hensyn og håndtere flere interessenettverk. Gjennomgående vil dette bety både økte kostnader og bortfall av inntektsmuligheter, og nye inntektsmuligheter for næringa. Men statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) gir som forvaltningsregimet ikke god tilgang til de nye inntektsmulighetene, samtidig som regimet må betale en rekke av kostnadene. I noen grad kan dette avdempes gjennom engangserstatning ved vernetiltak. Nå er dette en omstridt sak i mange sammenhenger, og dessuten medfører det at forvaltningsregimet statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) svekkes ytterligere i de aktuelle områdene.

9.5. Hovedkonklusjon

Konklusjonen fra dette settet av premisser er at med tanke på å møte fremtidens utfordringer, står forvaltningsregiment statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) ikke godt rustet. Det er etter vår oppfatning ikke grunnlag for å utvide ordningen slik den er i dag til å omfatte andre områder.

9.6. ... videre

Vår hovedkonklusjon er at det i dag ikke er grunnlag for å utvide ordningen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) til å omfatte flere allmenninger.

På den annen side følger ikke av denne hovedkonklusjonen at de 8 eksisterende statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) bør avvikles og tilbakeføres til statsallmenninger. Snarere peker premissene for vår analyse i en annen retning. Men før vi behandler dette vil vi igjen understreke følgende:

1. De statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) har så langt gjort den jobben de var tiltenkt ved etableringen.
2. Statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er en uensartet gruppe. Behovet for en endring fra dagens statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) til noe nytt og mer tilpasset situasjon og utfordringer, vil variere med de forskjellige allmenningene. Dermed vil løsningene også kunne variere. Dels vil det avhenge av størrelse både i areal og antall bruksberettigede, dels av om vi snakker om allmenninger dominert av fjellområder, skogområder eller blandingsområder og dels hva ønsker og interesser i områdene selv vil. Ikke alle kan

skjæres over en kam her, og det vil være gode grunner til å gjøre skrittvis endringer der hver allmenning behandles særskilt.

I den grad det melder seg et spørsmål om de eksisterende statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) bør foreslås endret eller videreutviklet kan det allikevel være nyttig å skule hen til de 5 momentene vi har anført i kapittel 9.4 som premisser for hovedkonklusjonen mht utvidelse av ordningen, og spørre om disse peker i en retning for eventuelle reformer for de eksisterende 8 allmenningene. De 5 momentene er:

1. Et stadig tøffere marked for skog og virke.
2. En sterkt økende rekreativ bruk av utmarka.
3. En reduksjon i andre tradisjonelle utmarksnæringer.
4. Et nytt naturforvalterperspektiv med vekt på helhetlig økosystem-retta forvaltning.
5. Flere oppgaver til lokale forvaltningsaktører.

Dagens forvaltningsregime – med statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) - gir ikke disse allmenningene mulighet til å ta del i den verdiskapingen som ikke er relatert til skog og virke. Slike inntekter er ikke minst knyttet til den økende rekreative bruken av utmarka.inntektsbortfall av skogproduksjon – både som følge av konjunkturer og som følge av hensyntagen til fritidsbruk, jakt, og verneformål - kan da bli erstatta (delvis eller helt) av inntekter fra andre næringer.

Dagens forvaltningsregime med blandingen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) og for øvrige ressurser statsallmenning kan langt på vei beskrives som et tre-delt regime som opererer innenfor samme område: Statskog, fjellstyreinstituttet og altså statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger for skog og virkesrett. Denne oppstykingen er ugunstig i lys av behovet for en helhetlig forvaltning av naturressursene i allmenningen.

Dersom det er aktuelt å løse opp forvaltningsmodellen statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) for de eksisterende allmenningene, er det tre hovedmodeller som umiddelbart framstår som mulige:

1. Omgjøring til statsallmenning
2. Omgjøring til bygdeallmenning
3. En mellomløsning som innebærer en lokal samordning av forvaltningen av og økonomien i disse statsallmenningene.

Gitt disse 5 momentene for vurdering av reformer, vil en omgjøring til bygdeallmenning antakelig peke seg ut som den beste løsning. Samtidig kan ikke et slikt spørsmål vurderes

på et så smalt grunnlag som de 5 momentene danner. Det er minst tre grunner til det. Den viktigste grunnen er at en omgjøring av dagens forvaltningsordning for statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) vil omfatte endringer i grunneierretter og allmenningsretter, noe som grunnleggende sett er et politisk spørsmål.

En neste grunn er at en slik omgjøring vil måtte medføre lovendring²⁴ ettersom det da er snakk om salg av statsallmenning.

En tredje grunn dreier seg om "påvente". Det skjer store endringer i utmarka, og en mer gjennomgående og sammenhengende analyse av allmenningslovgivingen kan presse seg fram. Eiendomsretten er ikke en statisk størrelse. Det er og har alltid vært slik at eiendomsretten tilpasses samfunnets behov og utvikling. I påvente av en slik gjennomgang kan utfallet bli at statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) fortsetter som før - "inntil videre".

²⁴ Noe som selvfølgelig er mulig, noe beslutninger og debatt omkring feste-instituttet i statsallmenninger viser.

10. Vedlegg

10.1. Innledning – invitasjon til kommentarer

Et kommentarutkast av notatet er sendt til oppdragsgiver og til de 8 allmenningene for kontroll av faktaopplysninger og situasjonsbeskrivelse, og kommentarer til vurderinger og rapporten som helhet. Kommentarer fra:

- Langmorkje Almenning
- Øyer Almenning
- Fron Almenning
- Ullensaker Almenning
- Gjerdrum Statsalmenning
- Skogn og Grønningen Almenninger
- Norsk Almenningsforbund

følger rapporten som uavkortet vedlegg.

Kommentarutgaven ble sendt allmenningene 19. oktober 2004 med uttalefrist 9. november 2004. Etter forespørsel fra noen allmenninger ble fristen utsatt til 19. november 2004.

Følgende brev fulgte kommentarutgaven:

Gjerdrum Statsalmenning
Ullensaker Statsalmenning
Øyer Statsalmenning
Fron Statsalmenning
Langmorkje Statsalmenning
Grønningen Statsalmenning
Mo Statsalmenning
Hafslo Statsalmenning

Att: NN
Deres referanse: NN

østlandsforskning
Eastern Norway Research Institute

Dato: 19.10.2004

Prosjektnummer: X0000
Vår referanse: TA/ta 00

Rapport om statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger – kommentarutgave til allmenningene.

Vi viser til tidligere kontakt om denne saken. Som kjent ønsker Landbruksdepartementet å få vite mer om:

- bakgrunnen for opprettelsen av forvaltningsformen i den enkelte allmenning
- den økonomiske utviklingen i perioden i allmenningene
- styrker og svakheter ved en slik forvaltningsform
- fremtidsutsiktene for allmenninger med denne typen forvaltningsform

De 8 statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) er tidligere kontaktet med spørreskjema fra Østlandsforskning. Det vedlagte rapportutkastet er blant annet basert på informasjon fra denne undersøkelsen.

Vi vil be allmenningene om eventuelle kommentarer til rapporten slik den nå foreligger. Vi ser gjerne at kommentarene deles i to typer:

1. Rettelser og tilføyelser av fakta for den enkelte allmenning
2. Vurderinger og synspunkter på de tema rapporten behandler. Skriftlige kommentarer av denne art kan vedlegges rapporten i sin helhet dersom allmenningene ønsker det. Ut over dette står ØF fritt til å innarbeide slike kommentarer og vurderinger etter eget skjønn.

Vi vil be allmenningene komme med sine kommentarer til oss – enten pr post eller pr e-post (tar@ostforsk.no) – innen 9. november 2004.

Spørsmål kan rettes til Tor Arnesen (tlf.: 61 26 57 48 – eller tar@ostforsk.no).

Med vennlig hilsen
For Østlandsforskning
Tor Arnesen

I et begrenset prosjekt som dette²⁵ er det svært viktig at kommentarene ses på både som en kritisk vurdering av evalueringens fra allmenningene selv, og som et innspill til en videre diskusjon om denne forvaltningsformen.

I tillegg til å følge rapporten som uavkortet vedlegg er kommentarene delvis innarbeidet i datagrunnlag og ØF's vurderinger så langt vårt skjønn tilsier. De endelige vurderingene hefter kun Østlandsforskning for.

10.2. Uttalelse fra Langmorkje Almenning

Brev fra Langmorkje Almenning *in extenso*:

Til:
Tor Arnesen
Østlandsforskning
Serviceboks
2626 Lillehammer

18.11.04

RAPPORT OM STATSALLMENNINGER FORVALTET SOM BYGDEALMENNINGER

Langmorkje Almenningsstyre har innenfor de korte tidsrammer vi har fått, gjennomgått kommentarutgave om evalueringer og vil komme med følgende bemerkninger:

- Rapporten gir en grei beskrivelse av de almenninger det gjelder.
- Da kun et fåtall vil lese hele rapporten regner vi med at det skrives et kort sammendrag med klare konklusjoner

²⁵ Evalueringsprosjektet har en samlet ramme på 60.000 kroner (eks. mva).

- Rapporten gir ikke svar på spørsmålene i mandatet så lenge denne forvaltningsform ikke er sammenlignet med det som kan være alternativet. Slik den nå framstår gir den mer en beskrivelse av den negative utviklinga i skogbruket, uten å sammenligne med hvordan denne er taklet i disse almenningene sammenlignet med f.eks. de som er forvaltet av Statsskog. For eksempel fig. 10 viser egentlig bare hvordan høg kronekurs, høg rente og Regjeringens Skogpolitikk virker inn på investeringsnivået. En sammenligning mellom investeringene i skogkultur i disse almenningene og i f. eks. private skoger, statsskog eller statsalmenninger forvaltet av statsskog ville gitt mer innsikt. I Langmorkje er stående kubikkmasse økt med 40% og tilveksten fordoblet siden 1940. Denne ressursoppbyggingen er jo et resultat av investeringer og skjøtsel som det er tvilsomt om en ville hatt med en alternativ forvaltningsform, som du sjøl også gir svar på i siste avsnitt pkt. 8.1²⁶. Det er kanskje også dette som er grunnlaget for din tolkning av begrepet "inntil videre" i 3. avsnitt pkt. 5.1.1 som vi er helt enige i.
- Det bør framheves hvordan denne forvaltningsformen har lagt til rette for investering i lokale foredlingsanlegg og lokal verdiskapning, noe som ikke minst har resultert i lokale arbeidsplasser og ringvirkning og skatteinntekter til lokalsamfunnene.
- For supplerende opplysninger om utviklingen av lovverket (pkt.3.2) og hvordan Kongen etter hvert gjennom lovvedtak la under seg almenningene, her vi tillatt oss å sende med kopi av et par sider fra Handbok for Fjellstyrene utgitt av Norges Fjellstyresamband.²⁷
- Vi er ikke enige i at det blir et legitimitetsproblem om antall bruksretter skulle reduseres noe (pkt. 3.2 og 3.2.2). Dette er bare et bilde av antall bruk i bygdelaget. På samme måte som antall bruksretter har økt etter Svartedauen som følge av økning i folketallet og antall bruk, går det nå noe ned som følge av at noen bruk blir bygd ned eller går ut av jordbruksproduksjon av andre årsaker. Bruksrettene tilligger fortsatt landbruket i bygdelaget. Problemet på 1800-tallet var at det var for mange bruksberettigede slik at det ble et fordelingsproblem, almenningene ble overutnyttet. I dag har flere almenninger gått over fra å være underskuddsalmenninger til å bli overskuddsalmenninger med hensyn til virkesproduksjon. I en almenning forvaltet som statsalmenning dekkes kun virkesbehovet, og da som regel som utvisning til enkeltmannsdrifter. Dette er en urasjonell driftsform som i dag gir lite igjen for den bruksberettigede. I de almenninger som er forvaltet som bygdealmenning er det felles drift med et moderne og rasjonelt driftsapparat som bedre kan takle utfordringene med økt kostnadsnivå og lavere priser på skogprodukter. Overskuddet fra disse almenningene går enten til investeringer for framtida eller som tilskudd til de bruksberettigede. Slike tilskudd tilfaller ikke de som har bruksrett i almenninger forvaltet som statsalmenning der overskuddet går til statskassa. Forvaltningsformen vår er altså en styrke for landbruket i bygdelaget og dermed lokalsamfunnet, og jo færre bruksberettigede jo mer vil dette bety for hvert bruk.
- Nederst i pkt. 6.2 er vi enig i at små enheter opplever i økende grad vanskeligheter med å drive lønnsomt. I Langmorkje blir skogen til 430 bruk drevet som en stor enhet. Istedenfor 430 teiger å 230 da drives en allmenning på 100.000 da som en enhet. Almenningene er i norsk sammenheng store enheter, og forvaltet som bygdealmenning blir de forvaltet av lokale og verdiskapningen går i sin helhet til lokalsamfunnet. I statsallmenningene ser vi imidlertid utfordringen som ligger i at når fokus forskyves over fra virkesproduksjon til andre verdier som jakt, rekreasjon, friluftsliv og naturvern, skjer det samtidig en ressursoverføring fra virkesretten (og beiteretten) til andre aktører som fjellstyret, Statskog, turistbedrifter og allmenheten. Utfordringen blir da hvordan en skal kunne tilbakeføre disse ressursene til rettighetshaverne.
- Vi er ikke enig i konklusjonen på side 40²⁸. Vi mener at sammenlignet med forvaltning som statsallmenning er forvaltning som bygdealmenning en god forvaltningsform, både for skogen, for de bruksberettigede og for lokalsamfunnet. Av den grunn burde det derfor

²⁶ ØF: Dokumentet er revidert etter kommentar-utgaven, og har blant annet fått nye kapittelnummereringer. Kommentartutgavens kap 8.1 er nå kap 9.2, side 64.

²⁷ ØF: Dette vedlegget følger ikke med denne rapporten.

²⁸ ØF: Dokumentet er revidert etter kommentar-utgaven, og har blant annet fått nye sidenummereringer. Kommentartutgavens side 40 er nå side 68 – og teksten er også noe endret.

være grunnlag for å utvide ordningen til andre statsallmenninger med vesentlige skogressurser.

- Sammenlignet med bygdeallmenninger har forvaltningsformen statsallmenning forvaltet som bygdeallmenning betydelige svakheter da de ikke rår over alle ressursene i almenningen. Bygdeallmenning hadde etter vår mening vært den ideelle forvaltningsform, dersom dette hadde vært politisk gjennomførbart.

Vi håper disse synspunkter vil bli tatt hensyn til ved utarbeidelse av rapporten.

Med hilsen

Ragnar Bjertnæs
Almenningsbestyrer

10.3. Uttalelse fra Øyer Almenning

Brev fra Øyer Almenning *in extenso*:

Evaluering av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og Virke)

Kommentarutgave av rapporten, datert 19. oktober 2004, er forelagt almenningene til uttalelse, og denne er behandlet av Øyer Almenning i styremøte den 3. november i år.

Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Landbruksdepartementet, og vi har forstått at departementet ønsker å få en vurdering av bl.a.:

- Bakgrunnen for opprettelsen av forvaltningsformen.
- Økonomisk utvikling i disse almenningene, sammenlignet med tradisjonelle statsallmenninger og bygdeallmenninger.
- Styrker og svakheter ved en slik forvaltningsform, og event. administrative problemstillinger.

I spørreskjema som var utsendt den enkelte almenning ble vi forespeilet et besøk av Østlandsforskning for å diskutere bl.a. hvilke styrker og svakheter, og hvilke administrative problemstillinger en slik forvaltningsform fører til. Et slikt besøk fant aldri sted noe vi finner sterkt beklagelig.

Bakgrunn for opprettelsen av forvaltningsformen bygger på historiske fakta, og er en grei oversikt som grunnlag for de videre vurderinger. Det er interessant å merke seg at særlig to forhold har vært gjeldene:

- De bruksberettigede skulle ta det hele forvaltningsansvaret for skogbehandlingen for en bedre skogskjøtsel.
- På grunn av svak lønnsomhet spare staten for administrative utgifter.

I så måte må en si at en har lyktes med å overføre forvaltningen av skog og virke til de bruksberettigede. Almenningene har vist seg å framstå som relativt sterke økonomiske enheter, og en planmessig skogskjøtsel har ført til en betydelig ressursoppbygging over den perioden det her gjelder.

Rapportens beskrivelse av den økonomiske utviklingen i etterkrigstiden for disse almenningene er en virkelighetsbeskrivelse som gjelder norsk skogbruk generelt, og kan ikke regnes som relevant for å vurdere forvaltningsformen. De muligheter som ligger i framtidig utnytting av skogressursene er tatt inn i presentasjonen av den enkelte almenning, men mangler helt i rapportens konklusjon. En sammenstilling av økonomisk avkastning og investeringer er kun interessant når en får et fullstendig sammenligningsgrunnlag, altså en sammenstilling av disse parametere med rene statsalmenninger og bygdealmenninger. Undersøkelser på statsalmenninger og bygdealmenninger mangler helt, og en kan på denne måte stille spørsmål om deler av oppdraget er mangelfullt utredet.

Framtidas utfordringer for almenningsskogbruket er greit framstilt i rapporten. Øyer almenning har hele tiden hevdet at en tre-delt forvaltning av de samme utmarksarealene snarere er en ulempe enn en styrke. Almenningsinstituttet har en lang tradisjon på å drive næringsvirksomhet i utmark. Dagens forvaltningsregime gir ikke almenningen noen mulighet til å ta del i den verdiskapingen som ikke er relatert til skog og virke. På dette området er en bygdealmenning i en mye bedre situasjon. Framtidas muligheter for vår almenning ligger i at almenningsstyret får overført forvaltning og inntekter fra de virksomheter som i dag skaper inntekter i grunneierfondet. Dette vil gi en lokal forvaltning av midlene som i dag går inn i grunneierfondet, og en lokal forvaltning vil etter all sannsynlighet være billigere å administrere, samtidig som det gir et bedre grunnlag for en mer målretta og kostnadseffektiv bruk av midlene.

Øyer 19.11.2004

Per M. Bryhn
bestyrer

10.4. Uttalelse fra Fron Almenning

Brev fra Fron Almenning *in extenso*:

Fron almenning

2643 SKÅBU

Østlandsforskning
v/ Tor Arnesen

19. november 2004

Fron almennings syn på "Rapport om statsalmenninger forvalta som bygdealmenninger".

I skjemaene Fron almenning fekk tilsendt for å gi bakgrunnsopplysninger til denne rapporten skulle også ein del bygdealmenninger/statsalmenninger behandles og dette ligg dermed inne i oppdraget. Dette er, så langt vi kan sjå i rapporten, ikkje gjort og vi mister dermed samanlikningsgrunnlag mellom dei ulike forvaltningsformene vi finn innan almenningene. Det er berre ved samanlikning med andre forvaltningsformer vi kan bedømme den undersøkte forvaltningsmodellen "statsalmenning forvalta som bygdealmenning". Likeeins skulle forskaren ta kontakt med kvar enkelt almenning for ein prat, noe vi har venta på i heile haust, men dette skjedde heller ikkje og dermed gikk Østlandsforskning glipp av verdifull kontakt med dei berørte for å koma med ein mest mogleg fullstendig rapport.

Rapporten bruker mange sider på ein presentasjon av almenningene før den går inn på fellestrekk, noe som er vanskelig å finne. Vi finn dette som grei bakgrunnsinformasjon frå den enkelte almenning. Problemet er framleis at samanlikningsgruppene mangler.

Når det gjeld skogforvaltinga er det liten grunn til å tru at den skil seg særleg frå det vi finn i tradisjonelle bygdealmenninger. Investering i skogkultur (fig 10) viser bortfallet av statstilskot til skogkultur tydeleg nedgang i investeringene. Almenningene får ikkje nytte av skattefordelane som skulle kompensere for bortfallet av statstilskot. For Fron almenning betyr det ikkje at investeringa i skogkultur er borte, men at det i større grad blir satsa på bl.a. naturleg foryngning istaden for planting. Dette heng også saman med elgplagen.

Det er irrelevant å samanlikne almenninger på vel 1 000 da med almenninger på nær 700 000 da. Det har ingen hensikt å slå slike saman for å finne middeltal eller samanlikningstal. Det hadde hatt meir for seg å samanlikne disse med andre almenninger med andre forvaltingsformer i nærleiken av dei undersøkte almenningene som vi og meiner var mandatet i utgangspunktet.

Rapporten tek og for seg den økonomiske utviklinga i almenningene. Ettersom det her berre er prat om virkesretten vil utviklinga av verdien av trevirket følgje utviklinga elles i trevirkebransjen. Det har lenge vore kjent at realverdien av virkesproduksjon har gått ned og med storsamfunnet sine krav om stadig meir urørt natur, står statsalmenninger forvalta som bygdealmenninger overfor store utfordringar ettersom dei har berre denne foten å stå på. Almenninga tek dette alvoret inn over seg med ulike standarar for skogsdrift, men det resulterer sjølvsagt i redusert hogstkvantum og reduserte inntekter som det ikkje blir kompensert for av andre utmarksressursar som andre forvaltingsorgan får inntektene frå.

Rapporten går inn for å avvike ordninga, men ettersom den ikkje har samanlikningsgrunnlag frå andre forvaltingsformer er den og ueigna til å kunne gi råd om kva som er ei best mogleg forvalting og kva ein skal avvike til.

Rapporten er svært ufullstendig i forhold til oppdraget som var gitt og gir dermed liten innsikt i kva som kan gjerast for å styrke dei undersøkte almenningene.

Fron almenning sitt syn på vidare framdrift er at almenninga helst skulle vore omgjort til ei vanleg bygdealmenning. Da ville forvaltinga blitt heilhetleg og langt rimelegare å administrere. Minimum er likevel ei lokal samordning av forvaltninga av disse statsalmenningene. Forvaltinga av grunninntektene må skje lokalt, enten ved ei full lokal forvalting av grunnen eller ved at midler som går ut frå ei almenning også skal attende til den same almenninga. Dette vil gi ei langt rimelegare og meir heilhetleg forvalting. Inntektsbortfall av skogproduksjon kan da bli erstatta av andre næringer. Det er viktig at den som ber kostnadene ved inntektsbortfallet og skal ha tilgang til dei nye inntektene som anna næringsutøving fører med seg. Dagens ordning verkar som ei tømning av verdiar lokalt mot oppføring av administrasjon sentralt. Det er i tillegg tungvint og tidkrevjande å ha tre forvaltingsorgan som skal ha eit innbyrdes forhold.

Konklusjonen er at rapporten ikkje eignar seg til å vera meir enn ei delvis oversikt over historia som har gått og at den ikkje gir føringer for framtida.

Med helsing
styret i Fron almenning

Kristian Ekre, styreleiar

10.5. Uttalelse fra Gjerdrum Almenning

Brev fra Gjerdrum Almenning *in extenso*:

Gjerdrum Almenning

Til

Østlandsforskning v./Tor Arnesen
Serviceboks
2626 LILLEHAMMER

Rapport om statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger. Kommentarer fra Gjerdrum Almenning v. styret.

Gjerdrum Almenning har mottatt Østlandsforskning's "kommentarutgave" av rapport. I Østlandsforskning's brev datert 19.10.04 er det bedt om kommentarer. Vi ønsker å gi noen utfyllende opplysninger og kommentarer til det som står i rapporten.

1. Rettelser og tilføyelser av fakta.

1.1. Den gamle historien.

Rapporten beskriver hendelsene midt på 1800-tallet da Stortinget i 1854 hadde vedtatt at Gjerdrum Almenning skulle selges. I rapporten står det at de bruksberettigete ikke ble enige innbyrdes og at salget derfor ikke ble gjennomført. Vi mener det hører med til historien at Staten hadde satt som krav at allmenningen skulle utskiftes innen 4 år etter at eiendommen var overskjøttet. Først gikk det tid til å fastslå hvem som hadde bruksrett; noe som ble avklart i 1857. Derneft hadde de brukberettigete problemer med å bli enige innbyrdes om delingen. Når det i 1858 igjen ble bestemt at Staten skulle beholde allmenningen, hadde ikke de bruksberettigete rukket å bli enige om delingen. Vi tror at dersom Staten i 1857 hadde kunnet godta at Gjerdrum Almenning ble bygdeallmenning, ville de bruksberettigete ha overtatt allmenningen.

1.2. Beskrivelse av dagens drift.

Det er egentlig ingen direkte feil i beskrivelsen av dagens drift i avsnitt 4.1.1. Derimot vil vi sterkt understreke hvor misvisende det blir når rapporten i avsnitt 6 regner på økonomiske parametere av et gjennomsnitt av 8 allmenninger som er så ulike som rapporten beskriver. Vi ønsker å få fram noen flere fakta om Gjerdrum Almenning:

1.2.1. Skogen: Rapporten (pkt.6.6) sier at driftsinntektene fra skog og virke har avtatt 20% siste 20 år i gjennomsnitt for de 8 allmenningene. Resultatet i skogen har også sunket. Vi bemerker:

Det er nå 50 år siden bestandsskogbruket gjorde sitt inntog i Gjerdrum Almenning. Som for mange andre større skogeiendommer er vi nå inne i en periode der prosentandelen gammel skog (h.kl.V) er rel. liten samtidig som arealet produksjonsskog (h.kl.III og IV) øker. Dette betyr noen år framover med en større andel massevirke (tynningsvirke). Balansekvantumet gikk litt ned i siste driftsplan (5.263m³), mens tilveksten gikk opp til et nivå den antakelig aldri har vært på (6.997m³). Stående kubikkmasse har heller aldri vært registrert større. Vi mener derfor at beskrivelsen som er gitt av skogens verdiskapning i rapporten er en beskrivelse av den generelle utviklingen av det norske skogbruket i perioden: Fallende tømmerpriser og redusert avvirkning. Vi mener allmenningens skog er godt skjøttet og vil i kommende årtier (med anstendige tømmerpriser) gi betydelige inntekter til allmenningen og økt avvirkning.

1.2.2. Høvlari og utsalg: Det er i rapporten henvist til at årsresultatets prosentvise andel av totale driftsinntekter er synkende (6.7). Ja, dette er riktig også i Gjerdrum Almenning. –Men en annen del av denne sannheten er at i Gjerdrum forsøker vi å møte dette gjennom å øke omsetningen spesielt ved å kunne tilby en god del andre byggevarer i tillegg til vanlig tre- og høvellast. Når utsalgsprisen på de mest standardmessige byggematerialene er den samme i dag som for 10 år siden, sier det seg selv at volumet må økes for å kunne opprettholde resultatet. I Gjerdrum Almenning økte omsetningen av trelast og byggevarer fra 2002 til 2003 med 17%. Dette må til dersom vi skal kunne opprettholde vårt utsalg. Igjen: I den grad Gjerdrum Almenning påvirker den konklusjonen rapporten gir: Det som beskrives er egentlig bare de siste årenes utvikling i byggevarehandel generelt.

1.2.3. Investeringer: Idet dette svaret skrives ligger de siste sju års avgitte regnskaper her. Disse sju årene har Gjerdrum Almenning ifølge regnskapsbalansen hvert år investert i gjennomsnitt 24 kroner pr. dekar produktiv skog. Da er ikke investeringer i skogkultur medregnet. Vi planter årlig omkring 20.000 planter i tillegg til annet kulturarbeid av vekslende omfang. –Og mens årene omkring 1970-80 var dominert av mye vegbygging, mener vi nå at vi har et tilstrekkelig vegnett. Diagrammet i pkt.6.8 blir altså helt misvisende for vårt vedkommende.

1.2.4. Oppsummering fakta: Vi er ikke uenige i rapportens beskrivelse av en mer presset økonomi de seinere åra, men vi mener altså at det som beskrives ikke er noe som er spesielt for statsallmenninger drevet som bygdeallmenninger. Snarere beskriver rapporten utviklingen i norsk skogbruk og virksomheter tilknyttet foredling og salg av trevirke generelt. Dette må fram i rapporten.

Vi savner også en sammenligning av den økonomiske utviklingen i statsallmenninger drevet som bygdeallmenninger mot tradisjonelle statsallmenninger og bygdeallmenninger. Det står i rapportens pkt.1 at dette skal behandles, men vi finner det ikke.

2. Vurderinger og synspunkter.

2.1.Styrker og svakheter ved forvaltningsformen.

Vi er tidligere bedt å beskrive styrker og svakheter ved forvaltningsformen. Vi angir noen stikkord:

Styrker:

- Det er et gjennomgående ønske om at allmenningen skal være en ressurs både økonomisk og på andre måter for bruksberettigete og allmennheten.
- De anlegg og økonomiske midler allmenningen i dag disponerer er et resultat av lokal, fornuftig forvaltning gjennom flere generasjoner. De bruksberettigete føler sterk tilknytning til allmenningens ve og vel.
- Tatt i betraktning nærheten til pressområder synes den lokale forvaltningen å føre til få konflikter med allmennheten. Flerbruk og miljøhensyn er tatt i allmenningens drift og forvaltning.

Svakheter:

- Det føles som en ulempe at allmenningen ikke disponerer grunnen. Vi har hatt flere tilbud fra lokalsamfunnet om samarbeid om tiltak for alternative virksomheter i allmenningen. At vi bare disponerer trekapitalen, gjør at vi går glipp av alternative inntektsmuligheter.
- Alle inntekter fra grunn, jakt og fiske etc. går til staten/fjellstyret. Bare deler av disse inntektene kommer tilbake til lokalsamfunnet. Forvaltningen skjer også på flere nivåer. Vi har ingen direkte samarbeidsproblemer, men føler likevel at dette er en tungvind forvaltningsform.
- To mindre områder i allmenningen er bygdeallmenninger (tilkjøpt grunn). Vi er altså både grunneier og ikke grunneier.

2.2.Almenningene på Romerike.

Rapporten sammenligner de 8 allmenningene framtiden diskuteres for. Vi ønsker imidlertid å bli sammenlignet med Ullensaker stats- og bygdeallmenning og med de tre

bygdeallmenningene i Nannestad. Disse fem varierer lite i størrelse, og er egentlig ganske like både i hvordan de har innrettet seg, og hvordan de oppfattes lokalt. Alle er typiske skogallmenninger. Alle har på en eller annen måte handelsvirksomhet med trelast og byggevarer. Alle er medeiere i Romerike Trelast AS og Romerike Trelast Eiendom AS. Denne virksomheten har et moderne sagbruk og høvleri som årlig skjærer omkring 80.000m³ tømmer. De 5 allmenningene eier ca. 85% av aksjene. Gjerdrum Almenning er den eneste som nå driver foredlingsvirksomhet (høvel) i egen regi.

Gjerdrum Almenning eier ca. 17% av aksjene i Romerike Trelast AS. Målt i forhold til pågående forhandlinger om salg av aksjer til ytterligere medeiere kan substansverdien av disse aksjene i dag utgjøre 7-8 millioner kroner. Dette er verdier som ikke framkommer i Gjerdrum Almennings regnskaper, men som sterkt bidrar i økonomien. Vi synes rapporten burte kommentert disse forholdene og gjerne sammenlignet økonomiene i Romeriksallmenningene.

2.3.Rapportens konklusjon.

Rapportens siste avsnitt ender med en konklusjon om at institusjonen statsallmenning forvaltet som bygdeallmenning er moden for avvikling. Men det sies intet om hva som bør komme i stedet.

Vi kunne sikkert levd med dagens ordning enda en stund. –Men hvis noe nytt skal komme i stedet er vi ikke i tvil om at det beste ville vært at allmenningen fikk kjøpe grunnen av Staten, og at allmenningen i framtida ble en ren bygdeallmenning i likhet med de øvrige allmenningene på Romerike (Ullensaker Statsallmenning unntatt). Gjennom felles henvendelse med de andre statsallmenningene forvaltet som bygdeallmenninger i 2003 har vi også tidligere signalisert dette ønsket. Med tanke på Gjerdrum Almenning spesielt vil vi anføre følgende grunner for dette:

- Det er lokalt initiativene for utvikling av alternative drifts-, innteks- og flerbruksalternativer vil komme.
- Ett forvaltningsorgan betyr enklere forvaltning.
- Allmenningen vil stå sterkere økonomisk rustet for framtida. Alle inntekter som genereres vil bli igjen lokalt.
- Almenningen er en skogallmenning. Vi antar at følelsene i forhold til fjellstyre og forvaltning av jakt og fiske etc. vil være mindre sterkt tilstede her enn i en typisk fjellallmenning. Vi er uansett vårt ansvar bevisst mht. å gi allmennheten gode muligheter for jakt, fiske og friluftsliv.
- Allmenningen eier allerede noe grunn allmenningen selv har kjøpt.
- Vi samarbeider allerede mye med de øvrige allmenningene på Romerike. Disse er i hovedsak bygdeallmenninger. Det hadde vært gunstig å stått på like for med disse mht. forvaltningen.
- De fleste gårdsbruk i Gjerdrum er pga. geografien uten gårdsskog av betydning. Allmenningens betydning står sterkt for de fleste. Det er lang tradisjon for felles utnyttelse.

Det som står i denne kommentaren er forfattet av et arbeidsutvalg fra styret i Gjerdrum Almenning.

Gjerdrum 19.11.04

Jon K. Ødegaard (leder), Tor Laache (nestleder), Per Fladby (styremedlem)

10.6. Uttalelse fra Skogn og Grønningen Almenning

Brev fra Skogn og Grønningen Almenning *in extenso*:

Skogn og Grønningen Almenninger

7600 Levanger

4.3.1. Grønningen Statsalmenning

Grønningen Statsalmenning ligger i det tidligere Skogn herred som siden 1962 er en del av Levanger kommune i Nord-Trøndelag fylke. Den grenser mot Skogn Bygdealmenning i nord og Stjørdal kommune i sør.

Skogn Bygdealmenning har også en eiendom, Finnåsen, som ligger i Grønningen Statsalmenning.

Grønningen Statsalmenning har et totalareal på 46.000 da hvorav 14.500 er produktiv skog.

Grønningen Statsalmenning er forvaltet med Skogn Bygdealmenning – som ble bygdeallmenning rundt 1860 – 1870. Allmenningene har felles styre og har felles bestyrelse siden 1937.

Bruk av allmenning av de bruksberettigede i Skogn går tilbake til 1870 og fram til i dag. De første åra var det enkeltmannsdrift med utvisning av tømmer og ved. I dag er det fellesdrift med et balansekvantum for Grønningen Statsalmenning på ca. 1500 m³.

Interessen for bruk av Almenningen er stor. Saueholdet har tatt seg kraftig opp de senere åra, det slippes ca. 4000 sauer på beite hvert år.

Almenningstyret, med egen bestyrer, har den daglige drifta av allmenningen som omfatter drift av skogen og veier. Fjellstyret har ansvaret for jakt og fiske. Statskog har med bortfester av hytter. Tre forvaltningsorgan på samme areal.

Rettelser:

Samlede driftsinntekter for Grønningen Statsalmenning (38%) og Skogn Bygdealmenning (62%)

År 2000: Kr. 672.634,-

År 2003: Kr. 477.700,-

GUNNAR RØRSEN

Postadresse:
Jernbanegt. 11
7600 Levanger

Kontor:
Gjensidigegården, Levanger

Telefon:
74 08 57 11 mand.-onsd.-fred.

Organisasjonsnr.
NO 956 516 870 MVA

416 01351 mobiltf.
Fax: 74 08 57 11

10.7. Uttalelse fra Ullensaker Almenning

Brev fra Ullensaker Almenning *in extenso*:

18/11/2004 15:21 63929960

▲ ULLENSAKER ALMENNING
63929960

SIDE 01/01

Ullensaker Almenning

2055 Nordkisa

Telefon : 63 92 99 50

Telefaks : 63 92 99 60

Org.nr. : 941 912 753 MVA

Bankgiro : 1606.10.01305

Postgiro : 0809.53.86149

Østlandsforskning
Serviceboks
2626 Lillehammer

ØSTLANDSFORSKNING AVD. LILLEHAMMER	
JNR. 185/04	DATO 19.11.04
ARKIV ILH	BEH. TAR

18/11 2004

Kommentar til rapport om statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger.

Ullensaker Almenning er en liten allmenning som består av ca. 5600 da statsallmenning som forvaltes som bygdeallmenning og ca. 6500 da ren bygdeallmenning. Forvaltningsformen i dag er slik at allmenningstyret v/alm. bestyrer forvalter og driver hele allmenningen i praksis. Dog er det et fjellstyre som forvalter jakt og tilrettelegger for friluftsliv i statsallmenningen. (I praksis gjøres også denne jobben av alm. bestyrer)

Vi er i dag en solid bedrift med 11 ansatte som driver med skogsdrift, torvproduksjon, trelast og byggevareutsalg. En oppdeling av forvaltningsansvar vil ødelegge vår virksomhet.

Som alm. bestyrer må jeg i dag forholde meg til Statskog som grunneier i den delen av allmenningen som er statsallmenning, og jeg må forholde meg til fjellstyret når det gjelder friluftsliv og jakt. Det sier seg selv at her blir det unødvendig mye saksforberedelser og møter for å administrere en liten statsallmenningsdel på 5600 da.

Det eneste fornuftige og rasjonelle for statsallmenningsdelen av Ullensaker Almenning ville være å legge denne til Ullensaker Almenning som fullverdig bygdeallmenning. Dette ville styrke virksomheten betydelig gjennom enklere administrasjon. Dessuten vil det fjerne en masse unødvendig byråkrati gjennom fjellstyret og Statskog.

Med vennlig hilsen

ULLENSAKER ALMENNING

Andreas Solberg
Andreas Solberg

10.8. Uttalelse fra Norsk Almenningsforbund

Brev fra Norges Allmenningsforbund – *in extenso*:

NORSK ALMENNINGS FORBUND

Landsomfattende sammenslutning av norske bygdealmenninger

Til
Østlandsforskning
v/Tor Arnesen
Serviceboks
2626 LILLEHAMMER

EVALUERING AV STATSALMENNINGER FORVALTET SOM BYGDEALMENNINGER

Bakgrunn.

Vinteren 2004 tok Østlandsforskning v/Tor Arnesen kontakt med Norsk Almenningsforbund i forbindelse med et oppdrag fra Landbruksdepartementet som gjaldt evaluering av statsalmenninger som ble forvaltet som bygdealmenninger hva gjelder virkesretten.

Undertegnede hadde et møte med Tor Arnesen 18.03.04 for å drøfte opplegg og mandat for evalueringen. Norsk Almenningsforbund var også behjelpelig med en del opplysninger av ulikt slag Arnesen trengte til evalueringsarbeidet.

Arnesen redegjorde for at gjennomføringen skulle foregå ved at det ble sendt ut et spørreskjema til de aktuelle statsalmenningene. Samtidig ble det sendt ut tilsvarende spørreskjemaer til et representativt utvalg av bygdealmenninger for å ha et sammenligningsgrunnlag. Den skriftlige spørreundersøkelsen skulle følges opp med direkte møter med hver enkelt almenning for å gå grundigere inn i de lokale forholdene.

Norsk Almenningsforbund mente og mener fortsatt at det er fornuftig å gjøre en vurdering av resultatene av denne forvaltningsformen i forhold til sammenlignbare bygdealmenninger og andre statsalmenninger med tradisjonell drift etter statsalmenningsloven.

Fordeler og ulemper ved de ulike forvaltningsformene i stats- og bygdealmenninger ville da kunne legges fram som grunnlag for en vurdering av framtidig forvaltningsform i statsalmenningene.

Ivaretagelse av behovet for rasjonell drift, mest mulig lokal styring, og bruk av almenningenes totale ressurser til beste for bygdelagene kunne da bli vurdert på en skikkelig måte.

Etter denne innledende kontakten, har ikke Norsk Almenningsforbund hørt mer om saken.

Hva har skjedd?

Gjennom bestyreren i Øier almenning, fikk Norsk Almenningsforbund tilgang til en kommentarutgave som var sendt på høring til de aktuelle statsalmenningene med en meget kort høringsfrist.

Fristen ble senere noe forlenget, men ikke tilstrekkelig til at de styrende organene i almenningene har fått behandlet saken på forsvarlig vis.

Postadresse
2330 Vallset
MVA

Telefon 62 58 70 00
Telefax 62 58 77 20

E-post
mailto:nalf@rasa.no

Internett
<http://www.rasa.no>

Bankgiro
2050.09.60028

Foretaksnummer
NO 974 250 179

NORSK ALMENNINGSGRUBUND

Landsomfattende sammenslutning av norske bygdealmenninger

- 2 -

Dette er i seg selv svært uheldig.

Langt verre er det at forslaget til rapport ikke på noen måte gir grunnlag for en forsvarlig vurdering av forvaltningsformen. Følgende momenter belyser dette:

- Tall for økonomisk utvikling i de aktuelle almenningene viser en negativ utvikling. Dette brukes ukritisk til å vurdere forvaltningsformen i negativ retning uten at det sammenlignes med alternative forvaltningsformer i vanlige statsalmenninger eller bygdealmenninger.
- På denne måten blir det kun en generell elendighetsbeskrivelse av utviklingen i norsk skogbruk. Den hadde det ikke vært nødvendig å analysere disse regnskapene for å se. Vurderingen av den økonomiske utviklingen i disse almenningene blir ved en slik tilnærming verdiløs.
- I punkt 6.4 slås tallene for de ulike almenningene sammen. Det blir så i det følgende vist en del gjennomsnittstall som bærer preg av at den som analyserer vet svært lite om skogbruk. Analysen sier ikke noe som helst om det som skal belyses. Investeringsintensitet vil helt selvsagt variere sterkt mellom typiske skogalmenninger på Romerike med til dels høyproduktive arealer og lavproduktive arealer i fjellskogene. Det ville være økonomisk helt uforsvarlig å investere like mye pr. daa i fjellskog som i høyproduktiv skog. Skal tallene for de ulike almenningene gi noen mening, må de sammenlignes med tilsvarende eiendommer, f.eks at de store fjellalmenningene i Gudbrandsdalen ble sammenlignet med tilsvarende statsalmenninger i de samme områdene og tilsvarende for almenningene på Romerike når det gjelder investeringsintensitet, utvikling av skogressursene osv.
- Det er heller ikke sett på totale resultater for almenningene – kun det som berører skogbruket. Skal forvaltningsformen kunne vurderes reelt i forhold til de alternative forvaltningsregimene, må hele drifta av eiendommen, inkludert det som gjelder fjellstyret og Statskogs forvaltning tas med til en helhet. Ellers blir det umulig å sammenligne med bygdealmenninger og andre statsalmenninger. For oppdragsgiver og bygdesamfunnene må det være den totale avkastningen eiendommen gir ved ulike forvaltningsregimer som er interessant. Hvordan har avkastningen til bruksretten vært i andre statsalmenninger?
- Rapporten bruker 28 sider på beskrivelse av historien – som egentlig er lite interessant annet enn for de historieinteresserte. Den økonomiske vurderingen brukes det 7 sider på – med de svakhetene som er beskrevet ovenfor. De berørte almenningenes egne kommentarer og vurderinger på sterke og svake sider ved forvaltningsformen gis 1,5 sider. Deretter brukes 2,5 sider på å slakte forvaltningsformen på et helt feilaktig grunnlag.

Postadresse
2330 Vallset
MVA

Telefon 62 58 70 00
Telefax 62 58 77 20

E-post
nalf@rasa.no

Internett
<http://www.rasa.no>

Bankgiro
2050.09.60028

Foretaksnummer
NO 974 250 179

NORSK ALMENNINGSFORBUND

Landsomfattende sammenslutning av norske bygdealmenninger

- 3 -

Konklusjon.

Norsk Almenningsforbund er svært skuffet over det arbeidet Østlandsforskning har gjort i denne saken.

- Vi kan ikke se at mandatet på noen måte er oppfylt, og konklusjonene er trukket på et svært spinkelt og delvis feilaktig grunnlag.
- Det er kun tatt utgangspunkt i en historisk begrunnelse for innføringen av forvaltningsformen og ikke sett på hvilke interesser den ivaretar i dag – de bruksberettigedes.
- Det er heller ikke foretatt noen analyse av hvordan de alternative forvaltningsregimene vil kunne ivareta de bruksberettigedes interesser, dvs. fordeler og ulemper ved alternativene.
- Heller ikke hvilke fordeler/ulemper forvaltningsformen medfører for andre interessegrupper.

De bruksberettigedes interesser er i stor grad en viktig del av landbruksnæringen i distriktene. Per i dag er forvaltningsformen som rapporten skal evaluere den forvaltningsformen som gir de bruksberettigede størst råderett over egne fellesressurser i statsalmenningene.

Deres bruksrettigheter, økonomiske rettigheter og muligheter for utnyttelse av fellesarealene som almenningene representerer til å styrke sin næring, vil være meget viktig for framtida til norsk landbruk i distriktet Norge.

Derfor blir en slik evaluering som Østlandsforskning har kommet med ubrukelig til det formålet den var tiltenkt brukt til.

Norsk Almenningsforbund har sammen med Norges Skogeierforbund tidligere tatt opp behovet for å vurdere ulike forvaltningsformer og ansvarsområder for de som er involvert i forvaltningen av statsalmenningene i Norge i dag.

Vi har også i flere sammenhenger kommet med konkrete innspill til Landbruksdepartementet på hvordan forvaltningen kan endres. Dette arbeidet vil vi gjerne fortsatt bidra til.

Norsk Almenningsforbund støtter Landbruksdepartementets syn på at det er behov for en evaluering av denne forvaltningsformen. Da må imidlertid evalueringen gjøres på en slik måte at den gir et godt grunnlag for å sammenligne med de alternative forvaltningsregimene som kan være aktuelle.

Vi håper derfor forslaget til rapport trekkes tilbake og omarbeides på en slik måte at den kan være et konstruktivt og godt redskap for den evalueringen den skal danne grunnlag for.

Vallset 19.11.04

NORSK ALMENNINGSFORBUND

Rune O. Brenna
Sekretær

Postadresse
2330 Vallset
MVA

Telefon 62 58 70 00
Telefax 62 58 77 20

E-post
<mailto:nalf@rasa.no>

Internett
<http://www.rasa.no>

Bankgiro
2050.09.60028

Foretaksnummer
NO 974 250 179

10.9. Skjema sendt allmenningene

Spørreskjema sendt til hhv statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger (skog og virkesrett) og referanse-bygdeallmenningene.

Informasjonsskjema

Til bruk i forbindelse med utredningen:

Evaluering av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger

Navn på
allmenning

Statsallmenning

(fyll inn)

Om skjema

Vi ber om at skjema i utfylt form returneres til Østlandsforskning.

Skjema kan fylles ut for hånd, og returneres oss via vanlig post:

*Østlandsforskning
Att.: Tor Arnesen*

*Serviceboks
2626 Lillehammer*

Skjema kan også fylles ut elektronisk. Ta kontakt med

Tor Arnesen, epost: torw@ostforsk.no

for å få tilsendt skjema i elektronisk form.

Det er også mulig å laste skjema direkte fra internett fra følgende adresse:

<http://www.ostforsk.no/skjema/statsallmenninger.doc>

Vi ber om at skjema returneres oss innen 15. april 2004

Spørsmål kan rettes til Tor Arnesen

Epost: torw@ostforsk.no

Telefon: 61 26 57 48 / 61 26 57 00*

Om bakgrunn for opprettelse av forvaltningsformen

Vi ber om en beskrivelse av den historiske bakgrunnen for at statsallmenningen ble besluttet forvaltet som en bygdeallmenning (eventuelt følge som vedlegg – dersom allmenningen har skrevet sin egen lokalhistorie bruker vi gjerne denne).

(eget ark)

Om økonomisk utvikling**Omsetning og overskudd (i løpende kroner).**

År	1985	1990	1995	2000	2003	
Samlede driftsinntekter						
Samlet årsresultat						
Herav driftsinntekter skog & virke						
Herav årsresultat skog & virke						

Investeringer – fordelt på 10-årsperioder (i løpende kroner – anslag om nødvendig).

Periode	1980 - 1989	1990 - 1999	2000 - 2003
Samlede investeringer			
Herav skogsdrift & virkerelatert			

Om bruksretter**Antall.**

År	1960	1970	1980	1990	2000	
Antall bruksretter						

Bruksrettsytelser (verdi i løpende kroner).

År	1985	1990	1995	2000	2003	
Samlede bruksrettsytelser						

Om styrker og svakheter ved en slik forvaltningsform og evt. administrative problemstillinger

Vi vil kontakte den enkelte allmenning for en prat – og da vil blant annet dette spørsmålet bli stilt. Vi ser allikevel gjerne at allmenningene redegjør for sine synspunkter i en kortfattet form her. (eget ark)

Informasjonsskjema

Til bruk i forbindelse med utredningen:

"Evaluering av statsallmenninger forvaltet som bygdeallmenninger"

Navn på
allmenning

Bygdeallmenning

(fyll inn)

Om skjema

Vi ber om at skjema i utfylt form returneres til Østlandsforskning.

Skjema kan fylles ut for hånd, og returneres oss via vanlig post:

*Østlandsforskning
Att.: Tor Arnesen*

*Serviceboks
2626 Lillehammer*

Skjema kan også fylles ut elektronisk. Ta kontakt med

Tor Arnesen, epost: torw@ostforsk.no

for å få tilsendt skjema i elektronisk form.

Det er også mulig å laste skjema direkte fra internett fra følgende adresse:

<http://www.ostforsk.no/skjema/bygdeallmenninger.doc>

Vi ber om at skjema returneres oss innen 15. april 2004

Spørsmål kan rettes til Tor Arnesen

Epost: torw@ostforsk.no

Telefon: 61 26 57 48 / 61 26 57 00*

Om økonomisk utvikling

Omsetning og overskudd (i løpende kroner).						
---	--	--	--	--	--	--

År	1985	1990	1995	2000	2003	
Samlede driftsinntekter						
Samlet årsresultat						
Herav inntekter skog & virke						
Herav årsresultat skog & virke						

Investeringer – fordelt på 10-årsperioder (i løpende kroner – anslag om nødvendig).			
--	--	--	--

Periode	1980 - 1989	1990 - 1999	2000 - 2003
Samlede investeringer			
Herav skogsdrift & virkerelatert			

Om bruksretter

Antall.						
----------------	--	--	--	--	--	--

År	1960	1970	1980	1990	2000	
Antall bruksretter						

Bruksrettsytelser (verdi i løpende kroner).						
--	--	--	--	--	--	--

År	1985	1990	1995	2000	2003	
Samlede bruksrettsytelser						

**Om utvidelse av ordningen
Statsallmenninger
forvaltet som bygdeallmenninger
(skog og virkesrett).**

Forvaltning av statsallmenninger som bygdeallmenning hva angår skog og virke er en ordning det åpnes for i Lov om Statsallmenninger § 4-5. Det er i dag 8 statsallmenninger der skogsdrift og virkesrett forvaltes som bygdeallmenninger: Gjerdrum Statsallmenning og Ullensaker Statsallmenning i Akershus fylke, Øyer Statsallmenning, Fron Statsallmenning og Langmorkje Statsallmenning i Oppland fylke, Grønningen Statsallmenning Nord-Trøndelag fylke og to små allmenninger, Mo Statsallmenning i Troms fylke og Hafslo Statsallmenning i Hordaland fylke

Spørsmålet om denne allmenningsformen kom opp som en følge av spørsmål fra Stortinget om eventuelt å utvide denne forvaltningsformen til å omfatte flere allmenninger. Departementet ønsker å få vite mer om, bakgrunnen for opprettelse av forvaltningsformen, den økonomiske utviklingen, styrker og svakheter og fremtidsutsikter for forvaltningsformen. Konklusjonen i analysen er at vi ikke kan anbefale at denne forvaltningsformen utvides til å omfatte flere allmenninger.

**ØF-rapport nr. 15/2004
ISBN nr. 82-7356-549-1**